ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա-Ի ԱՅՑԸ
ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԹԵՄ

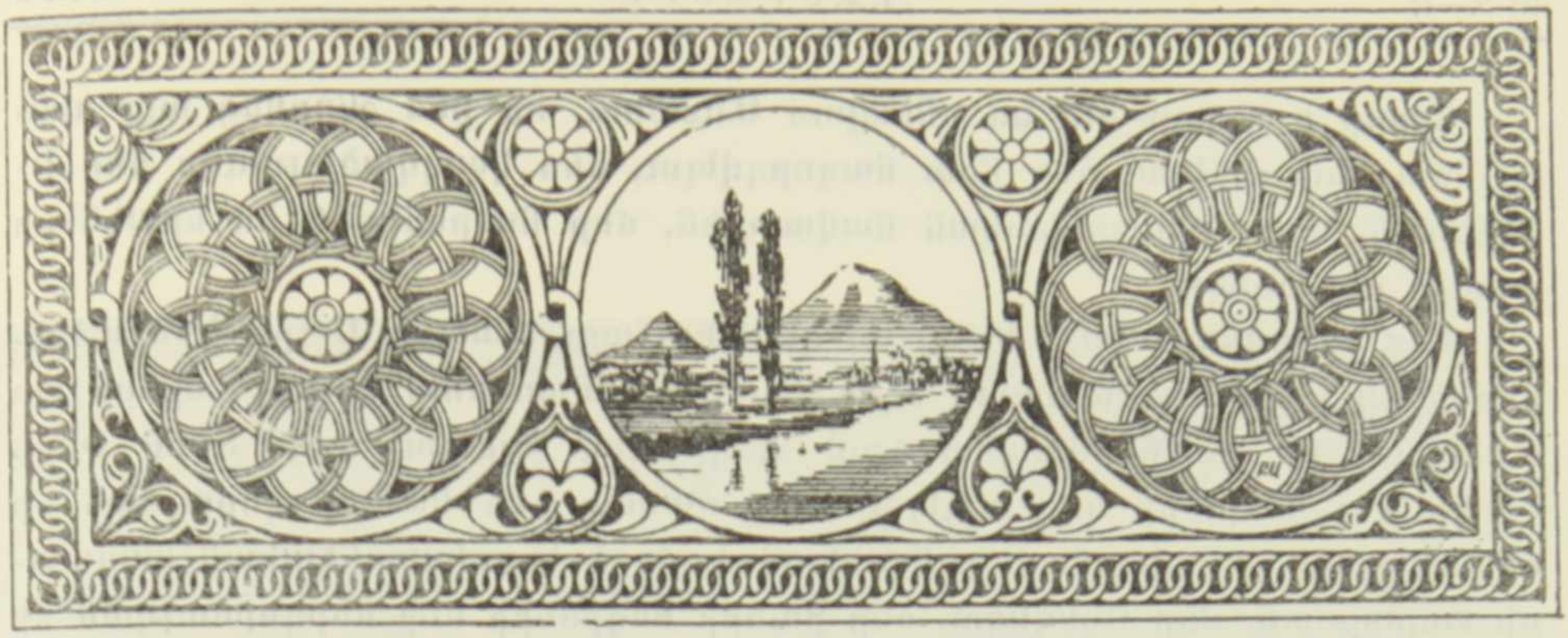

Հուլիսի 28-ի առավոտյան, դուրս գալով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Առաջինը հովվապետական իր հինգերորդ այցելությունը կատարեց՝ այս անգամ Հայաստանի հյուսիս-արևելյան մասում գտնվող Գուգարաց աշխարհ՝ ուղեկցությամբ ուխտավորաբար Սուրբ Էջմիածնում գտնվող Ամերիկայի Արևմտյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Վաչե արքեպս. Հովսեփյանի, հոգեշնորհ Տ. Միքայել ծ. վրդ. Աջապահյանի և բարեշնորհ Սարգիս արկ. Բոյաջյանի:

Ժամը 10-ին Գուգարաց թեմի առաջնորդանիստ Դիլիջան քաղաքի մուտքին Վեհափառ Հայրապետին ջերմորեն ընդունեցին թեմի առաջնորդ Տ. Արսեն արքեպս. Բերբերյանը, հոգևոր դասի, թեմական խորհրդի, քաղաքային և շրջանային իշխանությունների ներկայացուցիչները:

Մատուցված աղն ու հացն օրհնելուց և ճաշակելուց հետո, Վեհափառ Հայրապետը և իրեն ուղեկցող անձինք հրավիրվեցին քաղաքային մշակույթի տան դահլիճ, ուր, հակառակ աշխատանքային օրվա եռուզեռին, հավաքված էր հոծ բազմություն՝ հայցելու Վեհափառ Հայրապետի օրհնությունը: Թեմական խորհրդի անդամների, քաղաքապետի և արբազան հոր ողջույնի և բարիգալստյան խոսքերից հետո, Նորին Սրբությունն իր հայրական պատգամն ուղղեց տեղի ժողովրդին՝ կոչ անելով լծվել հայրենաշինության և եկեղեցաշինության արբազան գործին:

«Սիրելի առաջնորդ Գուգարաց թեմի, գերաշնորհ Տ. Արսեն Արքեպիսկոպոս Բերբերյան, սիրելի հոգևոր եղբայրներ, հարգարժան քաղաքագլուխ, թեմական խորհրդի անդամներ, քաղաքային իշխանությանց ներկայացուցիչներ և թանկագին զավակներ Հայոց ազգի, որ ձեր կյանքն ապրում եք բնության այս գեղեցիկ ծոցում՝ Դիլիջանում,

Առաջին հերթին ձեր քաղաքի մտավորական կյանքի, մշակութային կյանքի սիրտը եղող կենտրոնի մեջ եմ ես նախ իմ շրթները բացում որպես Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Փառք և գոհություն եմ ընծայում Աստծուն, որ ինձ շնորհեց այս պահը՝ ձեզ հետ լինելու, ձեզ հետ հաղորդվելու, ձեր կապվածությունը մեր Եկեղեցուն, մեր քրիստոնեական հավատքին, մեր հայրենիքին իմ երակների տրոփի մեջ զգալու:

Այս առավոտ, ժամը 8-ին, ես գնացի Մայր տաճար Սուրբ Էջմիածին, մեր բոլորի սրբություն սրբոց եղող հոգևոր կենտրոնում աղոթք արեցի առ Աստված, որ իմ հովվապետական անդրանիկ այցելությունը Տերն Ինքը օրհնի և շնորհի, որ այս այցելությունը դառնա ինձ համար զորության մի նոր աղբյուր՝ բոլորիդ համար հոգեկան վայելքի և քրիստոնեական հավատքի ամրացման, մեր Եկեղեցու, ձեր բոլորի հոգիների մեջ ներգործության մի գեղեցիկ առիթ:

Ողջունում եմ ձեզ բոլորիդ հանուն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի: Եվ երբ այսպես դուք հավաքվել եք ճերմակ մազերով մեր ավագ և չափահաս միջին ու երիտասարդ և մատղաշ սերնդի ներկայացուցիչներով, ես ձեր բոլորի մեջ տեսնում եմ անցյալից եկածը, բայց անցյալով չպարփակված ու անցյալի չվերածված մեր ամբողջական հայկական կյանքի մանրանկարը: Մենք այսօր մի խտացյալ մասնիկն ենք այն դարավոր ազգի կյանքի, որի ժառանգորդը լինելու պատիվը և պարտքը ունենք մեր արյան տուրքով, մեր ծագումով, մեր անցյալով, մեր հավատքով, մեր լեզվով, մեր գրականությամբ, մեր արվեստով՝ այն բոլորով, որ մի ազգ կդարձնի քաղաքակիրթ ազգ և ոչ թե միայն մի ցեղ, մի ժողովրդի գումար:

Ազգը հավաքական հոգի է. ես ձեզ չեմ ճանաչի անհատապես, դուք ինձ չեք ճանաչի անհատապես: Ով ինչ անուն ունի, ես չգիտեմ, բայց ձեզ բոլորիդ ճանաչում եմ, որովհետև հաղորդություն ունենք մեկ հոգիի, պատկանում ենք մեկ այն ժառանգության, որ լեզուն է, որով խոսում եմ ձեզ հետ, այն հավատքն է, որ բաժանում եմ ձեզ հետ, այն կապվածությունն է մեր հայրենիքին, որ բաժանում ենք միասին: Այս ամենը եթե չլինեն, մենք ո՞վ ենք: Նոր Ջուղայում, որտեղ ես առաջնորդ եմ եղել ժամանակին երկու և կես տարիներ, մի գեղեցիկ խոսք եմ կարդացել վանքի թանգարանում: Դուք տեղյակ եք որ Շահ Աբասը երբ հայերին տարավ Պարսկաստան տասնյոթերորդ դարի սկզբին, այնտեղ նրանք Զայենբերուդ գետի եզերքին տարածվեցին գաղթականների նման, բայց տաճարներ կառուցեցին: Քսաներեք տաճարներ կառուցեցին սքանչելի գեղազարդումով՝ վայելչություն ու հոգեկան ազնվություն հաղորդելով բարձրացող պատերին:

Այնտեղ մի փոքրիկ թանգարան կար, այդ թանգարանի մուտքին մի տոմար կար՝ տպավորությունների մի մատյան, որում մի հայ գրել էր հետևյալ տողերը. «Երբ ես այս թանգարանից ներս մտա, այսինչ այսինչյանն էի և քառասունութ տարեկան էի, հիմա, որ դուրս կելնեմ այս թանգարանից՝ հազար տարեկան եմ, և ես հայ եմ»: Իր փոքրիկ ինքնությունը, իր եսը մոռացել էր, որովհետև շաղախվել էր մեր մշակույթի արժեքներով, այդ սքանչելի նկարներով, արձաններով, ձեռագրերով: Տեսել էր այն ձեռագիրը, որին տասներեքերորդ դարում հայ մարդը շունչ էր հաղորդել, այդ շունչը ներթափանցել էր նրա մեջ այն օրը, երբ ինքը այդ թանգարանն էր եկել: Եվ ես էլ ինձ զգում եմ այն տարիքին, որին իմ ազգն է, ոչ թե տարիների, այլ դարերի գումարով:

Սիրելինե՛ր, մենք այսօր մեր Եկեղեցու և մեր ազգի ու մեր հայրենիքի պատմության մեջ ապրում ենք մի նոր դարաշրջան: Այսօր ամեն մի հայ երբ մի հայացք նետի անցյալին, պատմությանը և նայի ներկային

Վերափոխ Հայրապետ շրջապատված խափանգերով

Աղոթքի դահ

պատմության ոսկեդարի միջից և դրա միջից նայի ապագային, ի՞նչ պիտի զգա, և պիտի ասի. ՓԱՌՔ ՔԵԶ ՏԵՐ, ՀԱՂԱԳՍ ԱՄԵՆԱՅՆԻ ՓԱՌՔ ՔԵԶ ՏԵՐ, ՈՐ ՏՎԵՑԻՐ ՄԵԶ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԱՅՍ ՕՐԸ:

Բոլորդ էլ գիտեք, որ շատ քիչ ժամանակներ են եղել, երբ մեր ժողովուրդը հնարավորություն է ունեցել իր սեփական կամքը, իր սեփական միտքը ազատորեն արտահայտելու: Օտար ուժերի կողմից հարձակումների է ենթարկվել: Ես կխորհեմ, և պատմաբանները, վստահ եմ, ինձ հետ համաձայն կլինեն, որ ավելի հնություն ունենք մենք հողի տակ, քան հողի վրա: Եկել են, քանդել են, տարել են, կողոպտել են, բայց չեն կարողացել մեր հավատքը մեր հոգու միջից դուրս պոկել, չեն կարողացել մեր հողի սեփականության իրավունքը մեզնից խլել: Դա՛ է մեր հարստությունը, և այսօր ամեն մեկը մեզնից պիտի անդրադառնա, որ ինքը բախտավոր է: Իմ հայրը այդպես բախտավոր չմեռավ: Երազեց իր հայրենիքը օտար երկրների մեջ, բայց Աստված ինձ, ձեզ, բոլորիս շնորհ արեց, որ տեսնենք այն, որ շատերի համար դարձել էր կարծեք այլևս անհավատալի: Յոթանասուն տարիների սովետական իշխանությունը մի այնպիսի ընդարմացում էր տվել մեզ բոլորիս, որ մենք դրսում, արտասահմանում էլ կարծեք չէինք հավատում, որ մի օր կգա: Բայց հույսը չէինք կտրել բնականորեն մեր սրտի միջից, և այսօր ազատ, անկախ, ինքնիշխան, ինքնակամ մի հայրենիք ունենք, որի մեջ ազատորեն վերածաղկում է մեր Եկեղեցին, Հայոց դարավոր Եկեղեցին:

Երկու հիմնական իրողություններ ուզում եմ ձեր ուշադրությանը հրավիրել իմ այս առաջին խոսքի միջից, որ ուղղում եմ ձեզ: Երեկ ես մի ուրիշ գեղեցիկ օր ապրեցի իմ կյանքում: Առաջին անգամն էր, քառասունչորս տարիների իմ հոգևորական կյանքումս, որ ես ներս էի մտնում Հայոց աշխարհի, Հայոց Հանրապետության խորհրդարան: Այն ներկայացուցիչների առջև էի կանգնել, ում ժողովուրդն է ընտրել, և ոչ թե վերևից է պարտադրվել մեզ, մենք ենք ընտրել, մենք՝ մեր սեփական կամքով, մեր մտքով, մեր խղճով: Երբ կանգնեցի Ազգային Ժողովի անդամների դիմաց, Հանրապետության մեր վեհաշուք նախագահի հետ միասին, և նա իր խոսքն ասելուց հետո, ես, որպես Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, իմ աղոթքն արի և իմ խոսքն ասեցի՝ զգացի մի բան, որ հիմնական էր՝ այն, որ այլևս ոչ ոք մեզանից, եթե մի սխալ բան տեսնի մեր կյանքում, մի ծուռ բան տեսնի մեր կյանքում, ուրիշին, օտարին չմեղադրի: Առաջ, երբ մի բան լավ չէր գնում մեր երկրում, ասում էինք, «մենք ի՞նչ անենք, վերից են ասում, հյուսիսից է գալիս հողմը, մենք ինչ կարող ենք անել»: Բայց այսօր մենք ենք տերը և ծառան: Այս երկու բառերը ես զուգորդում եմ իրար հետ: Ոչ ոք այս հողի տերը կարող է լինել՝ առանց այս հողի ծառան լինելու: Աստված այս հողը տվել է մեզ, որպեսզի այդ հողը մշակենք, դրանից կյանք հանենք և Աստված փառավորենք: Մշակույթով, ստեղծագործությամբ, արվեստով այս աշխարհը մենք ծաղկեցնենք և մարդկության դիմաց կանգնենք հպարտությամբ, պատվով և Աստուծո առաջ՝ հավատարմությամբ:

Սիրելիք, ի՞նչ է այս հողը: Առեք Դիլիջանի այս գեղեցիկ բլուրներից, ծաղկավետ և կանաչազարդ բլուրների միջից մի բուռ հող և գնացեք մի բուռ հող վերցրեք Զիմբաբվե կոչված երկրից Աֆրիկայի և տարեք այս երկու հողերը, դրեք լաբորատորիայի մեջ և ասեք այդ լաբորատորիայի մարդին. ի՞նչ է այս հողերի տարբերությունը, նա որտեղի՞ց պիտի գիտենա,

թե այս հայկական հող է և մյուսը՝ աֆրիկյան. հողը՝ հող է ամենուր: Հապա ինչո՞ւ այդ հողը հայկական է, որովհետև այնտեղ հայու քրտինքն է խառնվել, հայու ձեռքի հունարն է այդ հողի միջից շենք կառուցել, քարի վրա խաչքար է դրել, կենդանու կաշվից մագաղաթ է պատրաստել և ձեռագիր կերտել, թղթի վրա գիր է գրել, տաճար է կագնել՝ Հաղարծին, Գոշավանք, Օձուն, Սանահին, Հաղպատ... Մենք այդ հողո՞վ ենք հպարտանում, թե՞ այդ հողից, քարից դուրս բերած այն հոգեկան արժեքներով ենք հպարտանում, որոնք չեն անցնի, որոնք մահ չունեն: Մարտավորական հոգևոր արժեքները ո՛չ ժամանակով կկաշկանդվեն և ո՛չ էլ նրանք ժանգ կկապեն, միշտ կխոսեն: Մեսրոպ Մաշտոցը հինգերորդ դարում ապրեց: Նա Տարոն գավառի Հացեկաց գյուղից էր: Ո՛չ Տարոնը կա հիմա, ո՛չ Հացեկաց գյուղը, բայց իր գիրը կա, այդ գրով արտահայտված ապրումների հոսանքը կա մեր ժողովրդի մեջ: Այդ հոսանքն է, որ ինձ, ձեզ, մեր հոգևորականներին, բոլորիս, արտասահման, Հայաստան, Գուգարք, Սյունյաց աշխարհ, Արցախ, բոլորը իրար է կապում: Այդ ոգին՝ ոսկի թելը, հավատարմությունն Աստծուն, Եկեղեցուն, հայրենիքին և ազգին, դրանից ավել ի՞նչ ունենք:

Ապրենք ութսուն տարի, ուտենք, խմենք, քեֆ անենք, հետո՛ ինչ. հող ենք, խոտ ենք որպես մարմին: Աստվածաշունչ մատյանում, Սաղմոսաց գրքում, ասվում է. «Մարդոյ որպէս խոտոյ աւուրք իւր, որպէս ծաղիկ վայրի այնպէս ծաղկէ, շնչէ ի նմա հողմ և ոչ է, և ոչ ևս երևի տեղի նորա». մարդու կյանքի օրերը խոտի նման են, կծաղկի, հողմը կփչի, կթառամի և չես իմանա՝ եղել է, թե չի եղել: Օրե՛րը մարդու, ոչ թե մարդը՝ ինքը: Սաղմոսերգուն ասում է. «Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր», իր օրերը խոտի նման են, բայց եթե այդ մարդը իր կյանքի ընթացքում մի այնպիսի գործ անի, որ իր զավակներին ոգի փոխանցի, այդ մարդը չի մեռնի, այդ մարդը կմնա իրրև ապրում, գաղափար, հավատք, նախանձախնդրություն, տեսիլք. կմնա իր զավակների միջից, և այդպես են մնացել մեր հայրերը մեր մեջ: Ես չէի լինի այն, ինչ որ եմ այսօր, եթե իմ մեծ մայրը ինձ Աստվածաշունչը պատմած չլիներ, եթե իմ գյուղի ուսուցչուհին ինձ Այբ, Բեն, Գիմը սովորեցրած չլիներ: Հետևաբար, մենք պետք է կարողանանք մեր կյանքում կարևորին արժեք տալ, անկարևորին, փծուն, ճղճիմ, ոչինչ եղող բաներին մեծ կարևորություն չտալ: Ի՞նչն է մնայունը և ի՞նչն է գնայունը. մնայունին պետք է կառչած մնանք մենք բոլորս: Հավանաբար կարդացել եք կամ հենց թերևս այս սրահում արտասանվել է այն գեղեցիկ բանաստեղծությունը Խաչիկ Դաշտենցի, որի մեջ երբ քեռին կալը մշակելիս օդին էր տալիս ցորենը և հողմն էր տանում, տղան դառնում էր քեռուն՝ ասելով, թե քեռի ջան, հողմին ես տալիս: Պատասխանում է քեռին, «հարդը գնում է, ցորենն է մնում»: Հետևաբար կյանքի մեջ հարդի բաժին կա. ուտել, խմել, քեֆ անել, հագնվել՝ թող լինեն, բան չունեմ ասելու, բայց դրանք մեր կյանքի նպատակը չլինեն, այլ հայրենիքը արժեցնելը: Նոր պետություն ենք կազմել, բայց պետություն կազմելով պետություն չի պահվի, պետք է շարունակենք համայնական, ընդհանրական շահերը վեր դասել մասնական, տեղական, ժամանակավոր, վաղանցուկ արժեքներից:

Իմ վերջին խոսքն այսօր հետևյալն է. մեր Եկեղեցին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով, մի նոր դարաշրջան է մտնում Հանրապետության անկախության այս նոր շրջանին: Ժամանակ կար, և դուք ինձնից լավ գիտեք, որ չէիք կարող այսպես ազատ եկեղեցի գնալ, չէիք կարող Հիսուս Քրիս-

տոսի մասին լսել ո՛չ ռադիոյից, ո՛չ հեռատեսիլից, ո՛չ էլ գրքերից: Աթեիստական պրոպագանդան այնքան ուժեղ էր, ծաղր ու ծանակ էին անում մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսին: Այսօր աշխարհում ոչ մի երկիր, ոչ մի ժողովուրդ չկա, ուր Նրա անունը և վարդապետությունը տարածված չլինի: Երևակայեք, իմ սիրելի եղբայրներ, քույրեր, մտիկ արեք իմ այս պարզ խոսքին. աշխարհումս մի ազգ կա, որ կարող է ասել, որ ինքը առաջինն է եղել, որ քրիստոնեությունը ընդունել է որպես պետական կրոն: Դա իմ ու ձեր պաշտելի ազգն է: Բացեք միջազգային բառարանները, մեր հանրագիտարանները և նրանց մեջ Արմենիա-Հայաստան բառի տակը պիտի գտնեք. «Հայերն են եղել առաջին ժողովուրդը, որ քրիստոնեությունը ընդունել են պետականորեն»: Լավ, եղել է, Տրդատ արքան հռչակել է, Գրիգոր Լուսավորիչը քարոզել է, Մեսրոպ Մաշտոց գիրը տվել է, Աստվածաշունչը թարգմանվել է, եղե՞լ է, եղե՞լ է, եղե՞լ է անցյալում: Դրանո՞վ պիտի հպարտանանք միայն: Այսօր ի՞նչ ենք անում: Այդ հավատքը հիմա ինչպե՞ս ենք ապրում, ինչպե՞ս ենք արժեցնում մեր այսօրվա կյանքում: Դրա մեջ է մեր արժեքը և ո՛չ թե միայն մեր հայրերի արածի մեջ: Դա նրանց փառքն է: Նրանք Աստուծո կողմից ընդունված են: Նրանք ո՛չ մեր աղոթքի պետքն ունեն, ո՛չ մեր փառաբանանքի: Բայց մենք նրանց պետքն ունենք, նրանց հոգուն, նրանց գաղափարին, նրանց նվիրման, նրանց հերոսության: Եթե այս հերոսությունը, սրբությունը չլիներ, մեր հայրենիքը մեր ձեռքերում կլինե՞ր այսօր: Եթե նրանք, ովքեր իրենց կյանքն ամբողջ չընծայեին մեր ժողովուրդի հոգու մշակման համար, նրանք, ովքեր իրենց արյունը չտային հանուն այս հողի պաշտպանության, մենք այսօր Հայաստան կունենայի՞նք: Եթե հիմա ունենք, նրանց սուրբ կտակն է:

Մենք այսօր պարտք ունենք նրանց թողածը ոչ թե պահել, պահպանել պահածոյի պես, այլ մշակել, ծաղկեցնել, առավել արժեքներով պտղավորել: Եթե ես իմ հորից ժառանգված ունեմ մի կտոր հող և այդ հողը թողնում եմ խոպան ու անմշակ, ես իմ հոր արժանի զավակը չեմ: Եթե նա ինձ թողել է մի կտակ, ես պարտավոր եմ այդ կտակը արժեցնել իմ կյանքով, իմ քրտինքով, իմ աշխատանքով: Դուք լսե՞լ եք, արդյոք, այն պատմությունը, որ մի հայր մի օր իր զավակներին կանչել է իր մահից առաջ և նրանց ասել. «Ես մի գանձ ունեմ և այն ես էլ չգիտեմ, ճիշտ որտեղ եմ պահել, բայց մեր պարտեզում եմ պահել»: Նրա մահից հետո զավակները գնում են և չեն իմանում, թե որտեղ է պահվել այդ գանձը: Սկսում են փորել, փորփրել, տակնուվրա անել հողը և չեն գտնում գանձը, բայց գարնանը տեսնում են, որ անմշակ ու խոպան հողը ծաղկել և դարձել է մի այգի: Հողը արժևորվել է, որովհետև մշակվել է, փորվել է, մարդու ձեռքն է խառնվել հողին, քրտինքն է խառնվել հողին և հողից կյանք է դուրս եկել: Թողնել հողը այնպես, ինչպես ստացվել է՝ դա իմաստ չունի, դա կլինի «երկիր աներևույթ և անպատրաստ», ինչպես ասում է Աստվածաշունչ մատյանը:

Իմ առաջին խոսքը անդրանիկ Հայրապետական այցելության առիթով թող լինի ձեզ բոլորիդ համար սրտից բխած այն խոսքը, որ վերանորոգության, վերարժևորման, վերաշխուժացման, վերագիտակցության, մեր ինքնության, մեր արժանապատվության վերարժևորման հրամայականով ապրենք մեր կյանքը, մեր նոր անկախացյալ, վերանկախացյալ այս հայրենիքում, և երբ գան ձեր զավակները մի քանի տասնյակ տարիներ անց, կարողանան ասել ձեզ համար. ապրե՛ք, հայրեր, ապրե՛ք, մայրեր, որ մեզ այսպիսի ժառանգ թողեցիք, այս հայրենիքի կյանքը՝ ազատ, անկախ Հանրապետությամբ

և ազատ ու աշխույժ և գործուն մեր Եկեղեցիով, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով, իր բոլոր թեմերով, բոլոր հոգևորականներով, մեր բոլոր մտավորականներով և՛ մշակութային, և՛ քարոզչական առաքելությամբ:

Սիրելի արքազան, աճավաճիկ միայն շուրջ չորս ամիսներ են, որ ես այս ծանր պարտականությունը ստանձնել եմ իմ ուսերին Աստուծո տնօրինությամբ և մեր ժողովրդի կամքով: Ես պարտք եմ համարել ճանաչել մեր ժողովրդին, և ճանաչվել մեր ժողովրդից: Մի հովիվ չի կարող իր հոտին ծառայել, եթե չճանաչի այդ հոտը, այդ ժողովուրդը: Իմ այս առաջին այցելությունը ճանաչման, հաղորդության պահ նկատեցեք: Գուգարքի թեմը հոգևորական թեմ է: Առաջներում չկար այս թեմը: Երջանկահիշատակ, լուսահոգի Վազգեն Ա մեր նախորդի օրոք կազմվեց: Գիտեմ, դժվար օրերի միջից կանցնեք, բայց ես մի հիմնական սկզբունքի եմ հավատում: Նա, ով դժվարությանց միջից չանցնի, չի կարող մեծ գործ անել:

Դժվարությունները մեր ժողովրդի համար հաղթահարելի են: Ինչո՞ւ մեր հայրերը կարող էին շինել Գոշավանք, ինչո՞ւ մեր հայրերը կարող էին շինել Հաղարծին, Օձուն, ինչո՞ւ նրանք կարող էին հսկա եկեղեցիներ կառուցել ոչնչից, և մենք այսօր չկարողանանք պահել: Ի՛նչն է մեր թերությունը՝ մեր անտարբերությունը, մեր ծուլությունը, մեր անձնակենտրոն, նեղ, փոքրիկ, ճղճիմ հաշիվներով և արժեքներով ապրելու փորձությունը: Հետևաբար, ես կոչ եմ անում ձեզ բոլորիդ. եթե ուզում եք ձեր հոգեկան առողջության համար, ձեր բարոյական բարձրության համար, ձեր ազգի պատվի համար, ձեր երկրի շինության համար, ձեր զավակների առողջ դաստիարակության համար գործել, ձեր եկեղեցիներից մի՛ հեռանաք:

Կիրակիները առե՛ք-տարե՛ք էս երեխաներին եկեղեցի, թո՛ղ «Հայր մեր»-ն ասեն, թո՛ղ խաչ հանեն, թո՛ղ «Առաւօտ լուսոյ»-ն երգեն, թո՛ղ «Փառք ի բարձունս»-ը երգեն, և դրանցով իրենք զիրենք լիցքավորված և արժեքավորված զգան իբրև հայ: Դրա համար այսօր ես կոչ եմ անում բոլորիդ, և որտեղ որ գնամ, այս նույն հաղորդությամբ ուզում եմ մեր ժողովրդին այս կոչը անեմ. եկե՛ք վերանորոգվենք: Եթե անկախացանք, ազատություն ունեցանք, չենք կարող լինել այն, ինչ որ էինք այդ թվականից առաջ: Հետևաբար, պետք ունենք ներքին հոգեկան, ազգային, կրոնական դարձի, ներքին պայծառակերպության:

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետը մեկնեց Գոշավանք: Այստեղ ավանդական աղն ու հացն օրհնելուց, սաղմոսների և աղոթքների ընթերցումից հետո իր հայրական օրհնությունը բաշխեց վանքի շուրջ հավաքված հավատացյալներին, որից հետո այցելեց Մխիթար Գոշի դամբարան և հարգանքի տուրք մատուցեց մեծանուն վարդապետի հիշատակին: Միջնադարյան Հայաստանի հոգևոր վեմերից մեկը եղած այս վանքում, որի վարդապետարանի համբավը տարածվել էր ողջ Հայոց աշխարհում Արևելյան Հայաստանից մինչև Կիլիկիա, մեր ազգային-հոգևոր կյանքում այդ ավանդների նորոգության կարևորությունը շեշտեց Վեհափառ Հայրապետը հավաքված ժողովրդին ուղղված իր խոսքում.

«Սիրելի՛ հավատավոր, հավատացյալ զավակներ Հայ Եկեղեցու, որ ապրում եք այս շրջանում և եկել եք այսօր այս Սուրբ Եկեղեցին,

Իմ կյանքում առաջին անգամ լինելով՝ ես գտնվում եմ այս արքավայրում և խոր շնորհակալություն և գնահատանք եմ հայտնում Գուգարաց թեմի

սրբազան առաջնորդ Արսեն արքեպիսկոպոսին, որ այս հովվապետական այցելության առիթը ստեղծեց: Իր հրավերով ես այսօր եկա և երկու բան տեսա առաջին իսկ րոպեից, երբ հանդիպում ունեցա ացստեղ ձեզ հետ: Տեսա քարը, որ տեսանելի է մարմնեղեն աչքերով, և տեսա հավատքը, որը կարելի չէ տեսնել մարմնեղեն աչքերով, բայց կարելի է դա զգալ քարերի միջից: Բայց և՛ քար, և՛ հավատք իմաստ ունեն, որովհետև մեր կյանքի համար են: Երկրորդ բանը, որ տեսա և՛ մսեղեն, մարմնեղեն աչքերով, և՛ հոգեղեն աչքերով, այդ դուք եք, այս շրջանի բնակիչներդ:

Բնականորեն աշխարհում ցրված առավել քան յոթ միլիոն հայեր կան, որոնք նայում են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին. դրանցից ոմանք, շատերը, եթե ոչ բոլորը, ուզում են, որ մենք Սուրբ Էջմիածնից օրհնությունը տանենք, նրանց բաշխենք մեր կյանքով, մեր խոսքով և մեր գործով: Այսօր ձերն է կարգը, այսօր հերթը ձերն է: Ինձ ասում են, թե երկար տարիներից ի վեր, եթե ոչ հարյուրամյակներից ի վեր, կաթողիկոս չի եկել այստեղ: Ահա եկա: Եկա խոնարհվելու համար նրանց հիշատակին, ովքեր այս տաճարը կանգնեցրել են որպես իրենց հավատքի նյութական արտահայտություն: Այս քարերին ձև են տվել, կամարներ են կապել, գմբեթ են կառուցել, որպեսզի այդ բոլորի միջից աղոթեն Աստծուն, Աստծու ներկայությունը զգան իրենց հոգիների, իրենց կյանքերի մեջ: Նա, որ կնայի այս քարերին՝ քար չի տեսնի, նրանց մեջ հավատքի ուժը կտեսնի: Հիմա մենք մեքենաներ ունենք, բարձրացնում եք քարերը մեքենաներով, էլեկտրական հոսանքով: Բա այն ժամանակ ինչպե՞ս եղավ, մեր հայրերը ինչպե՞ս էին գործում: Եթե հավատք չունենային, հոգի չունենային, ինչո՞ւ այս տաճարը պիտի շինեին, ինչո՞ւ իրենք իրենց պիտի չարչարեին: Արեցին, որովհետև սիրեցին: Սիրեցին կրոնը, սիրեցին Եկեղեցին, սիրեցին Աստծուն և այսպես կամարներ կապեցին, որպեսզի իրենց զավակները՝ այս երեխաները, գալիք սերունդները, բոլորն էլ ունենան այս հոգեկան ուժը եկեղեցու միջից իրենց ելող:

Այս եկեղեցին և մեր սուրբ հավատքը ձեզ մոտիկ զգացեք: Եկե՛ք, մի ծունկ աղոթք արեք, մի մոմ վառեք, մի «Հայր մեր» ասեք, մի խաչ հանեք, որ Աստուծո ներկայությունը զգաք, որ սուրբ կյանքը մեր մեջ տարածվի: Ճիշտ է, յոթանասուն տարիներ ազատ չէինք մեր կրոնական պաշտամունքը կատարելու, բայց հիմա ազատ ենք, հիմա անկախ հայրենիք ենք, հիմա այլևս ոչ ոք մեզ չի կարող ասել, թե պիտի չանես այն, ինչ որ մենք ազգովին ուզում ենք անել: Հիմա մերն է կամքը: Այս հողը մերն է, այս երկիրը մերն է: Երեկ ես գնացի և բացումը կատարեցի մեր հայրենիքի նորընտիր Ազգային ժողովի, մեր Հանրապետության նախագահի հետ միասին: Այլևս ուրիշները չեն, որ մեզ պիտի տիրեն, մենք ենք, որ պիտի տիրենք: Բայց պիտի տիրենք ծառայելով, հողը անմշակ չթողնելով, եկեղեցին որբ չթողնելով, որպեսզի մենք եկեղեցուց որբ չդառնանք: Դուք եկել եք, չեք եկել, քարերից ոչինչ չի պակասի, բայց ձեզանից մի բան կպակասի, այդ հավատքի ուժն է, որ կպակասի:

Այստեղ Վեհափառը, դառնալով երեխաներին, մտերմիկ շեշտով շարունակեց իր խոսքը.

Երեխեք, ձեզ մի խոսք ունեմ ասելու, ինձ լսեք: Ես էլ ձեզ նման մի փոքրիկ երեխա էի ժամանակին: Ես էլ դաշտի հողի մեջ եմ մեծացել: Ածու եմ ցանել, ջուր եմ տվել հողին, ակոս եմ բացել, էլի հողի մեջ են իմ ոտքերս քայլել: Մի խոսքով հողի զավակ եմ և հողի հետ եմ ապրել և հողից

բանջարեղեն եմ դուրս բերել, պտուղ եմ դուրս բերել, նաև ցորեն եմ կտրել, կալ եմ արել, այդ բոլորը ինձ համար շատ սիրելի գործեր են եղել: Ուզում եմ, որ դուք էլ կապված լինեք մեր հողին: Հիմա արձակուրդի ժամանակն է, ազատ եք հիմա, սեպտեմբերին դպրոց պիտի գնաք և Ս. Մեսրոպի Այբ, Բեն, Գիմ-ը լավ սովորելուց հետո աղվոր-աղվոր, գեղեցիկ, սիրուն բանաստեղծություններ պիտի սովորեք, երգեր պիտի սովորեք և ամբողջ ձեր ընտանիքների կյանքը պիտի ծաղկեցնեք այսպիսի ապրումներով. խոստանո՞ւմ եք.

Տեսե՛ք, ձեր ձայնը որքա՜ն քաղցր է, և հիմա ով է լսում ձեր ձայնը, գիտե՞ք. Մխիթար Գոշը: Նա երկնքից նայում է ձեզ և ասում. «Ես զուր չապրեցի: Ես այս վանքի մեջ գիրք գրեցի, քարոզ տվեցի, աշակերտներ հասցրի, անավասիկ այստեղ ապրում է Գոշավանքի շրջանի ժողովուրդը»: Հետևաբար, «ղայիմ» բռնեցե՛ք, ամուր բռնեցե՛ք հավատքը, և Աստված ձեր ձեռքերից շնորհքներ ծաղկեցնի, և դուք ձեր ձեռքերով հողից կյանք հանեք և դուք կարողանաք բոլորդ մեր եկեղեցին ծաղկուն պահել մեր այս նոր հայրենիքի ազատ ու անկախ պետականության շրջանում:

Ես շնորհավորում եմ ձեր գյուղապետին, շնորհավորում եմ բոլոր նրանց, ովքեր գյուղին են ծառայում: Միշտ ներդաշնակ եղեք, միշտ իրար սիրով մնացեք, որովհետև մենք իրար հետ չլինենք սիրով, ո՞վ մեզ հետ կլինի սիրով, ոչ ոք: Մենք շատ թշնամիներ ենք ունեցել: Մեր ուժը մեր միության մեջ է, մեր՝ իրար հետ ներդաշնակ գործելու մեջ է: Աստված ձեզ բոլորիդ պահի ամուր, ձեր բոլորի կյանքին տա նոր էջ, և դուք արժեցնեք ձեր կյանքը՝ Սուրբ Էջմիածնի գաղափարով և Սուրբ Եկեղեցու գաղափարով»:

Տեսանելի էր հուզումնախառն ուրախությունը Վեհափառ Հոր, երբ օրվա երկրորդ կեսին այցելեց Թումանյանի շրջան, որտեղ առաջին անգամ ոտք դրեց Սանահին պատմական վանք. «Ես այսօր ծունր եմ գալիս իմ հոգու մեջ և փառք եմ տալիս Աստծուն, որ պատանեկության շրջանից եկող երազանքներիս լույս տվեց այսօր ներկա գտնվելու համար սրբաշունչ այս կամարներից ներս»:

Հրաժեշտից առաջ կատարվեց հոգեհանգստյան պաշտոն բոլոր այն երջանկահիշատակ վարդապետների, միաբանների շիրիմների առաջ, որոնք ապրել, ստեղծագործել, ճգնել և աղոթել են Սանահինի վանքի աստվածաստեղծ կամարների ներքո: Խանդավառ ժողովուրդը. վայելելով իր իսկ կողմից ընտրած Սրբազնագույն Կաթողիկոսի ներկայությունն ու օրհնությունը, աջհամբույրների և ծափահարությունների ուղեկցությամբ հրաժեշտ տվեց նրան՝ խոստանալով կյանքի կոչել բոլոր խրատներն ու պատգամները վասն շինության հայրենիքի և պայծառության սուրբ Եկեղեցու: Կարծեք շարունակելով Գոշավանքում ծավալված ոգեշունչ իր խոսքը, Վեհափառն ասաց.

«Սիրեցյալ և հավատացյալ, հավատարիմ ժողովուրդ Աստուծո և զավակունք Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու,

Իմ կյանքի երազներից մեկն է, որ այսօր մարմին է զգենում այս այցելությամբ Սանահնի պատմաշունչ և հոգելից այս վեհավայրում, սրբավայրում:

Ես այս պատանիների նման երեխա էի, երբ Հայոց պատմության գրքերն էի թերթատում և այնտեղ Սանահին անունը պայծառագրվում էր իմ աչքերի առաջ: Աշխարհագրականորեն հեռու Հայաստանից, Սիրիայի և Լիբանանի ափերին, մենք ապրում էինք այդ երկրներում հայությունից հեռու, բայց ի՞նչն էր, ես հարց եմ տալիս, ի՞նչն էր այն ուժը, ի՞նչն էր այն քաջողականությունը, մագնիսականությունը, որ մեզ, հակառակ աշխարհագրա-

Աղոթքի պահ

Վեհափառ Հայրապետը Գուգարաց թեմի առաջնորդ Տ. Արսեն արքեպիսկոպոսի,
Միքայել ծ. վրդ. Աջապահյանի եւ թեմական Խորհրդի անդամների հետ

կան հեռավորության, հակառակ մշակութային կյանքի տարբերության, ամբողջությամբ հոգով ու սրտով կապում էր այս հայրենի հողին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին և մեր բոլոր այն վանքերին, որտեղ Աստված խոսել է մեր ժողովրդին, մեր վանահայրերին, վանականներին աղոթքների, քարոզների, գրությունների, ճգնության միջից: Դա՛ հավատքն է, հավատքը: Այն հավատքը, որ հայ մարդին ասել է տալիս. «իմ այս ձեռքը կարող եք կտրել և հողի վերածել. դա դյուրին է, բայց չեք կարող ձեռագիր մատյանը, Ավետարանը իմ ձեռքից պոկել»: Գրչագրող, ձեռագրող, ճկարագարդող համեստ վանականը այս հավատքով է ապրել: Սուրբ Գիրքը, Աստուծո խոսքը հավիտենական է: Մարդիկ կգան, մարդիկ կգնան, թագավորություններ կըգան, թագավորություններ կգնան, բայց Աստված, հավատք, հայրենիք, ազգ, մշակույթ, գիրք, լեզու, գրականություն՝ սրանք են, որ կմնան, սրանք են, որ կպահեն մի ժողովրդի:

Իմ առաջին խոսքով ես ծունր եմ գալիս իմ հոգու մեջ և փառք եմ տալիս Աստծուն, որ իմ մանկության կամ պատանեկության շրջանի երազին լույս տվեց այսօր: Հակառակ որ երեկո է ժամը, հոգ չէ, ներքին լույսով, հոգեկան լույսով տեսնում եմ ձեզ բոլորիդ և մեր այս պատմական, սրբաշունչ համալիրը վանական, որի անունն է Սանահին:

Եղբայրներ և քույրեր, այս օրը իմ կյանքի հարստագույն օրերից մեկն է. ահա ներս մտա այս եկեղեցուց, այսօր առավոտյան գնացի Գոշավանք, եղել եմ նաև սրանից մի քանի տարի առաջ Հաղարծին, և այս երեկո գնալու եմ Հաղպատ, վաղը այցելելու եմ Օձուն: Ես այսօր ուզում եմ զրույցի նստել ինձ և ձեզ հետ և հարց տալ.—Ի՞նչ են նշանակում այս կառույցները, ճարտարապետական գեղեցկությունները, այս կամարները, այս ոճային միությունը, այս երկնամերձ պլացքը: Ինչո՞ւ են կառուցել կամ կառուցվել այս բոլորը.—Աստծու հետ հաղորդության մեջ լինելու համար: Մեր հայրերը եթե հավատք չունենային, ինչո՞ւ այս քարերը պիտի այստեղ գետեղեին, ինչո՞ւ իրենց կյանքը պիտի վտանգեին, ինչո՞ւ այսքան հոգնություն ու տառապանք հանձն պիտի առնեին, եթե այս կառուցվածքի հոգեկան իմաստին նրանք չհավատային: «Եկեղեցին հայկական մեր մի քարի տակ գետնի, դեպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամփա մը ունի», ասել է Վահան Թեքեյանը, ցեղասպանության ոճրից ազատված մեծ բանաստեղծը: Նա նաև ասել է.

Եկեղեցին հայկական ծննդավայրն է հոգվույս:
Եկեղեցին հայկական՝ ծովուն դիմաց ալեկոծ
Նավահանգիստ մ'է խաղաղ, ցուրտ գիշերին՝ հուր և բոց,
Ու տոթակեզ ցերեկին անտառ մըն է ստվերոտ՝
Ուր շուշաններ կը ծաղկին Շարականի գետին մոտ...
...Եվ զանգակներն են բոմբյուն, և երգն է մի՞շտ
հաղթություն...

Եվ Եկեղեցին հաղթեց: Եկեղեցին չի կարող պարտվել: «Դրունք դժոխոց զնա մի յաղթահարեսցեն», ասում է Ավետարանը (Մատթ. ԺԶ 18):

Դուք ինձնից լավ գիտեք, դուք, մանավանդ միջին և ավագ սերնդի ներկայացուցիչներդ: Ինչե՛ր արեցին, որ մեր Եկեղեցին խորտակեն: Համայնավարական յոթանասուն տարիների բռնության տակ ծաղրեցին Հիսուսին, աթեիստական քարոզչություններ արեցին, մեր եկեղեցիները փակեցին, մեր

եկեղեցիները թատրոնների վերածեցին, մեր եկեղեցիները հարդանոցների վերածեցին: Ես աչքերովս տեսել եմ, երբ եկել եմ 1960-ական թվականներին մեր հայրենիք, այն ժամանակ խորհրդային իշխանության լուծի ներքև: Բայց Եկեղեցին մնաց: Սուրբ Էջմիածնի լույսը չի կարող խափանվել, և, ինչպես ասել է բանաստեղծներից մեկը, չես կարող լույսը թաղել: Լույսը չի թաղվում, ճշմարտությունը չի խափանվում: Կարող ես աչքերդ փակել ճշմարտության առաջ, բայց ճշմարտությունը՝ ճշմարտություն է, Աստված՝ Աստված է և Նա է ստեղծել տիեզերքը: Ոչ ոք մարդկանցից, ոչ մեկ ուժ մարդկային կարող է Աստծուն դեմ գնալ, փորձել են և խորտակվել են:

Այսօր մեր հավատքը, ազատությունը, անկախությունը հաղթել են բռնության: Մենք այլևս տերն ենք մեր երկրի: Մենք ենք ծառան այս երկրի: Այլևս մենք ենք մեր արածների պատասխանատուն: Մե՛նք ենք ընտրել մեր Ազգային Ժողովը, մե՛նք ենք ընտրել մեր նախագահը, մե՛նք ունենք մեր սեփական պետությունը, մե՛նք ինքնիշխան, ազատ, անկախ պետություն ենք աշխարհի ուրիշ պետությունների շարքում: Ոչ ոքի այսօր ծառա լինելու, ստրուկ լինելու հարկավորության տակ չենք գտնվում. **ՓԱՌՔ ՔԵԶ, ԱՍՏՎԱԾ, ՀԱԶԱՐ ՓԱՌՔ ՔԵԶ, ՈՐ ՏՎԻՐ ՄԵԶ ԱՅՍ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՕՐԸ՝ ԱՅՍՔԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԲՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ, ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԴԵՄ ԳՈՐԾՎԱԾ 1915 ԹՎԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ, ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԻ ՅՈԹԱՆԱՍՈՒՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻ ՃՆՇՈՒՄՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈ, ՓԱՌՔ ՔԵԶ, ՏԵՐ, ՈՐ ԱՐԵՎԸ ԾԱԳԵՑՐԻՐ, ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԵՎԸ ՄԵՐ ԲՈԼՈՐԻ ԱՉՔԵՐԻ ՄԵՋ:**

Հիմա ազատությունը վերածագեց: Մենք ազատության մեջ ենք, ազատությունը մեզ հետ է, այլևս այնպես պիտի ապրենք, որ այլևս լինենք պատասխանատու, գիտակից, մեր հայրենիքի բարիքի և մեր ժողովրդի շահերի համար: Դուք ինչքան ուզեք, չեք կարող իմ ապրումները չափել, կշռել այս երեկո: Դուք այստեղ եք ապրել, ես ուրիշ տեղ եմ ապրել, նոր եմ եկել հայրենիք: Ահավասիկ չորս ամիսներից ի վեր գտնվում եմ իմ հայրենի հողի վրա: Չորս ամսյա Կաթողիկոս եմ: Եվ, հետևաբար, երբ գալիս, այս գյուղերի միջից եմ անցնում, երբ տեսնում եմ մեր կանաչությունը, երբ տեսնում եմ մեր ժողովուրդը հողին իր ձեռքն է խառնում և հողից կյանք է հանում, ասում եմ. փառք Քեզ, Աստված, որովհետև Դու այս ժողովրդին այս հայրենիքն ես տվել, մեր հայրերի կտակով: Այս հայրենիքը մեզ դյուրին չի տրվել: Մենք նահատակներ ենք տվել: Մենք հերոսներ ենք տվել: Այս հայրենիքի պաշտպանության համար արյուն են թափել մեր հայրերը: Մենք չենք կարող թեթև վերաբերվել, մակերեսային լինել, անտարբեր գտնվել այս հողի նկատմամբ: Սուրբ է այս հողը: Չի նմանվում ուրիշ տեղերի հողերին, դա մեր հայրերի կնիքն է: Այս հողերի վրա մեր հայրերի քրտինքը կա և արյունը: Երկու տեսակ հեղուկ, մեկը՝ քրտինք՝ աշխատանք, մյուսը՝ արյուն՝ հավատք, այս երկրի անսասանելիության, ինչպես հիմա մեր ժողովուրդը փաստում է Արցախում: Ես գնացի Արցախ: Տեսա՛ այդ ժողովրդին: Նա կառչե՛լ է իր հողին և իր կյանքի գնով պաշտպանում է այդ հողը: Բա ինչպե՞ս կլինի: Մենք արժանապատվություն չունե՞նք: Մեր հայրերի թողածը ուրիշները գան, առնեն, կլանեն ու տանե՞ն, որտե՞ղ է մեր արժանապատվությունը, Աստծու տված ազատությունը:

Այսօր աշխատանքի օրն է: Մենք մեր հայրենիքը պիտի կերտենք սեփական ճիգերով, մեր ջանքերով: Դրսից կօգնեն մեզ, այո, բայց դրսի օգ-

նությամբ մենք չենք կարող հայրենիք կառուցել: Մե՛ր քրտինքով, մե՛ր աշխատանքով պիտի անենք. մեր եղբայրները արտասահմանից կարող են մեզ օգնել, բայց նրանք մեր գործը չեն կարող անել: Ես արտասահմանից եմ գալիս և լավ գիտեմ, թե նրանք ինչ տեսակ ծանր պարտականությունների առաջ են գտնվում: Անհավասիկ ինձ հետ է եկել, դեռ այս առավոտ Կալիֆոռնիայից ժամանած, Կալիֆոռնիայի մեր առաջնորդ Տ. Վահե արքեպիսկոպոս Հովսեփյանը, որ ինքն էլ այնտեղ աշխատում է մեր հայրենիքի համար, մեր Եկեղեցու համար, Մայր Աթոռի համար, «Հայաստան» հիմնադրամի համար, բայց իրենք էլ դպրոցներ ունեն, իրենք էլ եկեղեցիներ ունեն, իրենք էլ պարտավորություններ ունեն: Կօգնեն, այո, բայց մե՛նք պետք է մեզ օգնենք, և ինչպես ասում է ժողովրդական խոսքը. «դու քեզ օգնի, Աստված քեզ կօգնի»: Եթե չկարողանանք մենք մեզ օգնել, ուրիշները չեն կարող մեզ օգնել:

Վերջապես ես ուզում եմ իմ վերջին խոսքը դարձնել դեպի մեր Եկեղեցին:

Եղբայրներս, քույրերս, զավակներս, լավ իմացեք, որ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը ամբողջ աշխարհում ամենից ավելի հոգեւոր և լուսաճառագայթ, լույս ափող հոգևոր կենտրոն է: Ես եղել եմ Միջին Արևելքում, արաբական բոլոր երկրներում: Եղել եմ Եվրոպայում, եղել եմ Հյուսիսային Ամերիկայում, եղել եմ Ծայրագույն Արևելքում, եղել եմ Հարավային Ամերիկայում, ո՛չ մի տեղ այնպիսի սրբավայր չկա, որ խոսի 1700 տարիներից ի վեր: Հռոմում եղել եմ, բայց մեր Եկեղեցին, իբրև Ազգային Եկեղեցի, աշխարհում եղել է առաջինը, և նրա կենտրոնն է Սուրբ Էջմիածինը: Նա մագնիսի պես իրեն է քաշում մեր ժողովրդին: Պարույր Սևակի բառերով ասած՝ նա հավատքի «անլռելի զանգակատուն է»: Հավատքն է, որ խոսում է նրա զանգակներից, նրա քարերից, նրա սրբատեղերից: Եկե՛ք երբեմն, այցելեք Սուրբ Էջմիածին, և Էջմիածնի լույսը ձեր հոգիների մեջ կմնա միշտ վառ և ճառագայթուն, ձեր աչքերը կմնան վառ և կրմպեն լույսը Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի հավատքի:

Այսօր անհավասիկ մենք այնտեղ ունենք միաբանություն, ունենք հոգևոր դաս: Ձեր սիրելի սրբազան առաջնորդը՝ Արսեն արքեպիսկոպոս Բերբերյանը, որին շնորհակալություն եմ հայտնում, որ այսօր մեզ այստեղ հրավիրելով, մի նոր առիթ տվեց, որ մեր ժողովրդին ծանոթանանք, ճանաչենք ձեզ, և դուք էլ մեզ ճանաչեք, որպեսզի հոտ և հովիվ լինեն միասին: Հայր Միքայելն էլ Էջմիածնի միաբանությունից է և այնտեղ ունենք վարդապետներ, եպիսկոպոսներ, որոնք աղոթում են, գրում են, քարոզում են, ճանապարհորդում են: Մի խոսքով՝ Էջմիածինը առաքելություն է: Նրանից լույս է ճառագայթում Հայաստան աշխարհում, Արցախում և ամբողջ Սփյուռքում: Մենք պետք է կենդանացնենք մեր Եկեղեցին: Այս քարերը օտեղեցին են, այո: Բայց այս քարերը թանգարա՞ն են, գանձատո՞ւն են, որ օտարները գան և մեր հայրերը գովեն: Ո՛չ, եկեղեցի է այս: Պիտի գա՛ք կիրակի օրերը: Աղոթք պիտի անե՛ք: Շարակա՛ն պիտի երգեք: Մեր հայրերի լեզո՛ւն պիտի լսեք: Մեր Ավետարանի ձա՛յնը պիտի լսեք: Ա՛յս է այս կառուցվածքների իմաստը: Չպե՛տք է թողնեք այսպես անխնամ: Եկե՛ք, ձեռք-ձեռքի տվեք: Ճարտարապե՛տ կանչեք: Ձեր ձեռքերո՛վը սպասհատակեք, ձեր ձեռքերո՛վը նորոգեք, հապա ինչպե՞ս մեր հայրերը արեցին: Ի՞նչն է պակասում մեզ: Տեխնիկական տեսակետով ավելի առաջ ենք մենք հիմա: Հավա՛տքն է պակասում մեր մեջ: Անձնական հաճո՛ւյքը տիրապետում է մեր մեջ: Արթնանանք,

ժողովուրդ, եթե անկախություն են հռչակել, տերը լինենք, հայրենաշե՛ն ժողովուրդ լինենք, ոչ թե հայրենասեր միայն: Հայրենասիրությունը արժեք չունի, եթե հայրենաշինության չվերածվի:

Ես այսօր կոչ եմ անում ձեզ, որ զորավիգ կանգնեք սրբազանին, մեր Գուգարաց թեմի թեմական խորհրդին, ձեր հոգևորականներին: Դուք եք եկեղեցին: Եթե դուք եկեղեցի չլինեք, այս քարերը քար կմնան: Դուք եք, որ պիտի շունչ տաք այս քարերին ձեր հավատքով և շունչ պիտի առնեք այս քարերից, ձեր հայրերի հավատքից: Ահա ինչն է իմ այս անդրանիկ, առաջին հովվապետական այցելության նպատակը: Սանահինի այս շրջանի մեջ ապրող մեր սիրելի, պատվական մեր ժողովրդին կոչ եմ անում՝ հանուն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, հանուն իմ բոլոր նախորդների, հանուն իմ նախորդ երջանկահիշատակ Վազգեն Կաթողիկոսի, որ երկնքից այժմ նայում է մեզ վրա: Չգիտեմ, քանի կաթողիկոս է եկել այստեղ մինչև հիմա, բայց ես եկել եմ, էլի՛ կգամ, եթե Աստված ինձ կյանք տա, և եթե դուք կարիքը զգաք: Ես չեմ եղել Կաթողիկոս՝ միայն Մայր Աթոռում լինելու համար, եղել եմ ժողովրդի համար: Ընտրվել եմ ժողովրդից, գործելու համար ժողովրդի հետ և գործելու ժողովրդի համար: Այս է եկեղեցականը: Ուզում եմ, որ բոլորդ էլ նոր գիտակցության բարձրանաք: Թողնե՛նք հին սովորությունները, թողնե՛նք հին մտայնությունները: Եթե նոր անկախություն ունենք՝ նոր լինենք հոգով, հավատքով, եկեղեցաշինությամբ, ազգասիրությամբ և, մանավանդ, հայրենաշինությամբ:

ՀԱՂՊԱՏԻ ՄԵՋ

Մեկ հազարամյակից ավելի՝ 992 թվականից, Տիրոջ խոսքն է քարոզվել Հաղպատավանքում: Մի քանի տասնամյակների հարկադրյալ լռությունից հետո, 1990 թ. ապրիլի 15-ին վերաբացվեց և այս Սուրբ Տաճարը, որ Բանի սպասավորությանը նվիրվեցին տեղի հոգևոր սպասավորները:

Իջնող երեկոն արդեն փռում էր մութի իր թևերը, երբ Վեհափառ Հայրապետը հասավ Հաղպատավանք, որտեղ հավաքված շրջակա գյուղերի բնակիչներին ուղղելով իր խոսքը ասաց.

«Այս Սուրբ Տաճարի մեջ իմ խոսքը սկսում եմ Աստվածաշունչ մատյանից ներշնչված և մեր Եկեղեցու Ժամագրքից վերցված հետևյալ տողով. «Փառք Քեզ Աստուած, Փառք Քեզ, Յաղագս ամենայնի Տէր Փառք Քեզ»: Ես առաջին անգամ լինելով իմ կյանքում, գտնվում եմ այստեղ: Քիչ առաջ մեկ ուրիշ լեռնային գագաթի վրա էի՝ հանդիպակաց կողմը՝ Սանահնի վանքում, ուր հիշեցի այն խոսքերը, որոնք մեր եկեղեցում հաճախ երգում ենք, երբ անդաստան ենք անում. «Օրհնեսցի եւ նախախնամեալ պահեսցի Հիւսիսային կողմն աշխարհիս՝ վանքս, անապատս, քաղաքս, գիւղս և բնակեալք ժողովուրդսն ի սոսա»: Ի՞նչ գեղեցիկ ճշմարտություն է դա: Հյուսիսային կողմն աշխարհիս Հայոց վանքերի այս առատությունը, վանքերի այս խոսքը կենդանի, քարեղեն խոսքը, բայց հոգեղեն ճշմարտությունների փոխանցման խոսքը ձեզ համար անգին հարստություն է:

Դուք, ամեն անգամ այս քարերին նայելիս, նրանց միջից Քրիստոս եք տեսնելու, մեր հայրերն եք տեսնելու, և դրա համար ես այստեղ պիտի մեջբերեմ մեր Սուրբ Ավետարանի այն խոսքը, որ ասում է. «Եթե այժմ մարդիկ

Հաղբատի վանք

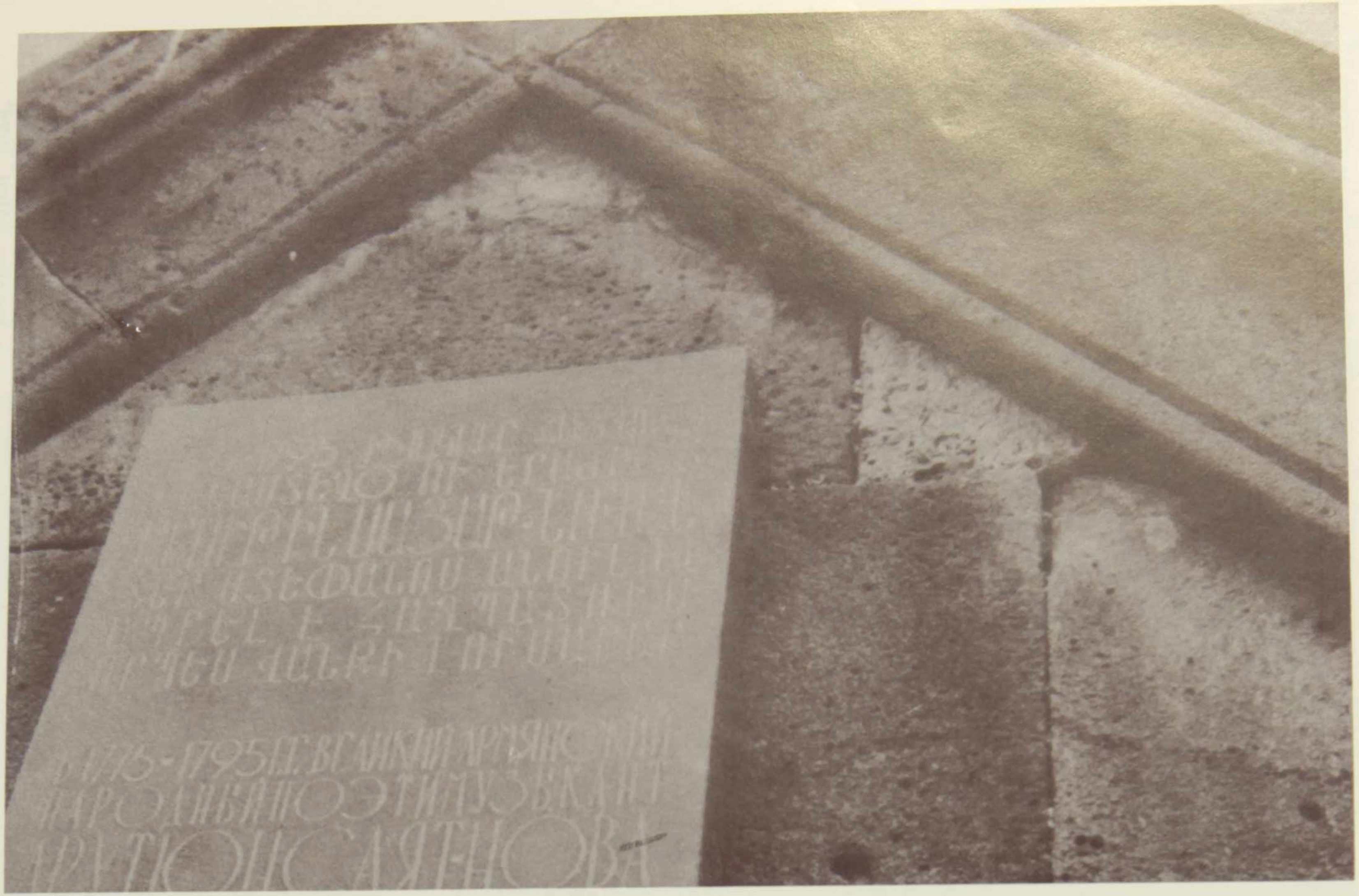

լռեն, քարերը պիտի աղաղակեն» (Ղուկ. ԺԹ 40)։ Ուրիշներ եկան և հայ ժողովրդի գավակները լռեցրին իրենց հավատքի մեջ, բայց չկարողացան կապել քարերի լեզուն, նրա միջից եկող հավատքը մընաց մեր ժողովրդի համար հոգեկան զորության, տոկունության և հաղթանակի աղբյուր և գաղտնի ուժ։ Ինչպես ասում էի Սանահնի վանքում. ոչ թե միայն դուք այս լեռների վրա, այլ նաև ձեր նույն արյունը ունեցող, նույն անունը ունեցող, նույն անցյալի ժառանգը ունեցող և նույն ապագային նայող, արտասահմանում, աշխարհի չորս կողմերում ապրող հայերի համար Հաղպատը անուն չէ միայն, խո՛սք է կենդանի։

Մենք Հաղպատը ճանաչում ենք առանց տեսնելու. առաջին անգամն է, որ տեսնում եմ, հապա ինչպես է, որ ճանաչում եմ։ Ճանաչում եմ, որովհետև այստեղ այնպիսի հոգևորականներ են ապրել, որոնք մեր ազգի, հայ ժողովրդի հոգուն, խոսքին, հավատքին անունդ են տվել, կյանք են տվել, Աստվածն են թարգմանել մեր ժողովրդին։ Իրենց կյանքը մատաղ են արել մեր ժողովրդի անուցումի, հոգեկան պատրաստման և բարոյական ազգային տոկունության համար։ Գրքեր ենք կարդացել, մեր վանականների սնունները մանչ դասավանդել ենք միշտ դպրոցներում։ Հաղպատը միայն աշխարհագրական չափերով չի չափվի, հոգին մետր չի ճանաչում, սահման չի ճանաչում։

Նրանք այստեղ են գործել, բայց իրենց ապրումներն ու գաղափարները աշխարհով մեկ տարածվել են, որովհետև ճշմարտություն են քարոզել։ Աստծով են խոսել, ոչ թե իրենք իրենց ուզածն են ասել։ Հետևաբար, դուք, հաղպատցի սիրելի ժողովուրդ, այսօր ես առաջին անգամ լինելով, եկել եմ ձեզ հայրապետական անդրանիկ այցելությունը տալու։ Սրանից միայն չորս ամիսներ առաջ էր, որ Աստուծո կամքով և մեր ժողովրդի որոշումով ես ընտանձնեցի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության ծանր պարտավորությունը մեր հայրենիքի և հայ ժողովրդի կյանքի ամենադժվարին օրերին, որպեսզի Սուրբ Էջմիածնից, Մայր Աթոռից Աստված ինչ որ տվել է ինձ, ինչ որ տվել է մեր միաբան եղբայրներին, հոգևորականներին, այդ բոլորը մենք ընծայենք մեր սիրեցյալ ժողովրդին։

Ցանկանում եմ, որ դուք զգաք ձեր հոգու մեջ, որ Սուրբ Էջմիածինը այնտեղ չէ, ձեր սրտերի մեջ է։ Ձեր աղոթքների մեջ հիշեցեք Մայր Աթոռը։ Մի՛ մոռանաք, որ այնտեղ, Սուրբ Էջմիածնում 301 թվին Հայոց Տրդատ թագավորը քրիստոնեությունը հռչակեց պետական կրոն։ Գրիգոր Լուսավորիչը հավատքը տարածեց, ժողովուրդը մկրտվեց և այդպես եղան, մնացին, շարունակեցին, տոկացին և հաղթեցին իբրև քրիստոնյա ազգ։ Աշխարհով մեկ մարդիկ գիտեն այդ պատմական իրողությունը։ Բայց այս երեկո ես ուզում եմ մի քանի բառով միայն ասել ձեզ, որ մենք անցյալով չպետք է միայն հպարտանանք։ Մենք պետք է ապրենք այսօրվա կյանքով, այլևս անցյալի, դարերի մասին չպետք է խոսենք միայն, այլ պիտի փորձենք այս հայրենիքը, որ մի նոր ճանապարհի մեջ է մտել, այս հայրենիքը, որ ստրկական, օտար իշխանությունից դուրս է եկել, խորհրդային ճնշող վարչակարգից դուրս է եկել և այսօր ազատ-անկախ պետություն է դարձել, նոր վերանկախացյալ պետություն է եղել, սատարենք նրան։

Հիմա՛ է, որ մենք մեր հայրենիքը պիտի շինենք, եկեղեցիները պետք է շենանան, երիտասարդներից հոգևորականներ պիտի դուրս գան։ Ժամանակին ասում էիք, որ ձեզ արգելվում էր, չէին թողնում։ Ճիշտ է։ Բայց հիմա ո՞վ չի թողնի։ Այս երկրի և՛ տերն եք, և՛ ծառան։ Ծառան լինելով՝ տերն եք։

Եվ դրա համար ես կոչ եմ անում, որ այս երիտասարդների միջից նոր նոր անձեր գան, գնան Սուրբ Էջմիածին, ուսանեն, զարգանան և գան, մեր ժողովրդի մեջ ծառայեն իբրև հոգևորական: Քիչ առաջ, Սանահինում մի մայրիկ մոտեցավ ինձ աղաչական ձայնով, գրեթե արտասվալից աչքերով ասաց. «Վեհափառ, այս եկեղեցում ամեն կիրակի թող պատարագ լինի»: Այո՛, բայց մարդու պետք ունենք: Նոր ենք դուրս եկել այն սոցիալիստական թմբությունից, թմբիրից: Շարժվենք, բարձրանանք, փոխվենք, նորոգվենք, աղոթք սովորենք, «Հայր մեր»-ը երգել սովորենք, բայց չասենք, թե օտարը մեզ արգելում է. ոչ ոք չի արգելում: Մենք հիմա պետք է արժեցնենք մեր անունը մեր Եկեղեցու մեջ, մեր հայրենիքի մեջ և մեր ազգի պատմության մեջ:

Երեք օր առաջ գնացի Խոր Վիրապի վանք և նայեցի Արարատին՝ մեր խորհրդանիշ լեռան, անմահության հուշարար Արարատ լեռան և այնտեղ հիշեցի մի խոսք, որ Ավետիք Իսահակյանն է ասել.

Արարատի ծեր գագաթին դար է եկել վայրկյանի պես ու անցել,
Անհուն թվով կայծակների ուրն է բեկվել ադամանդին ու անցել,
Հերթը հիմա քոնն է ահա:

Մերն է, մենք էլ նայենք ծեր գագաթին, և մեր նայվածքն այնտեղ ներշնչման աղբյուր թող լինի մեր հայրենիքի բարիքի համար, մեր հայրենիքի շինության համար: Մի խոսքով՝ մենք նորանանք, վերանորոգվենք, վերստին հայանանք, վերստին քրիստոնեանանք և ազգի, Եկեղեցու ու հայրենիքի շահը ամեն բանից վեր դասենք: Այս պիտի լինի մեր նշանաբանը: Ի՞նչ մեծ ուրախություն էր ինձ համար երեկ, երբ առավոտյան ժամը 10-ին գնացի Հայոց նորընտիր Ազգային ժողովի կենտրոն, մեր պառլամենտ, և այնտեղ աղոթքով, Աստուծով, Քրիստոսով բացումը կատարեցի մեր գերազույն օրենսդրական մարմինը եղող Ազգային ժողովի՝ Հայաստանի Հանրապետության վսեմաշուք նախագահի հետ միասին: Դա պատմական օր էր: Այնպես մենք մեր սեփական իշխանությունն ունենք՝ մեր կողմից, ժողովրդի կողմից ընտրված: Մենք մեր պետությունը պիտի արժեցնենք, որպեսզի կարողանանք հաղթահարել այսօրվա դժվարությունները: Ինձ մի ասեք, երբեք մի ասեք. Վեհափառ, Դուք մեր դժվարությունները չեք իմանում: Ես լավ եմ հասկանում, ձեզ հետ եմ ապրում: Ես էլ նեղության միջից եմ անցնում: Դժվարության առաջ վայ այն մարդուն, որ կընկրկի, կնահանջի, ո՛չ: Դժվարությունների առջև քաջ կերպով կենալ և կամքով, տեսիլքով, հավատքով հաղթելու մասին մտածել, ոչ թե գանգատվել, դժգոհել, բամբասել: Սրանք մի ազգի և իմ ազգին չեն մեծացնի. մեծացնողը գործն է, գո՛րծը:

Եթե օտար մեկը հարցնի ձեզ, մի ռուս կամ մի ուրիշ մարդ, ինչո՞ւ հայ եք, ի՞նչ պիտի ասեք: Հայ ենք հայրենիքով, հայ ենք Եկեղեցիով, հայ ենք Գրիգոր Լուսավորիչով, հայ ենք Վարդանանքով, հայ ենք Մեսրոպ Մաշտոցով, հայ ենք Գրիգոր Նարեկացիով, հայ ենք Հովհաննես Սարկավագ վարդապետով, հայ ենք մեր վարդապետներով, մեր հերոսներով, մեր սրբերով, մեր գրքերով, մեր երաժշտությամբ, մեր բոլոր ճարտարապետական նվաճումներով:

Այս պատճառով, իմ առաջին պատգամը փոխանցելով ձեզ Սուրբ Էջմիածնից, հորդորում եմ, որ մենք համախմբվենք մեր Եկեղեցու շուրջ, մեր հայրենիքի և մեր պետության շուրջ և դառնանք պետական մտածողություն

ունեցող ազգ, նորոգյալ Եկեղեցի, վասն փառացն Աստուծո, վասն պայծառության Եկեղեցվույս Հայաստանյայց և վասն շինության և բարեկարգության հայրենյայց մերոց Հանրապետության Հայաստանյայց, ամեն»:

Հյուրասիրություն կատարվեց Հաղպատավանքի նորոգյալ շենքում: Առաջնորդ Սրբազանը և քաղաքային իշխանությունները մեծ ջանք էին ի գործ դրել նորոգելու և բնակելի դարձնելու համար վանքի բնակարանային բաժինը:

Հաջորդ օրը, հուլիսի 29-ին, առավոտյան ժամերգությունից հետո, Վեհափառ Հայրապետը վերստին իր խոսքն ուղղեց Հաղպատավանքում հավաքված ժողովրդին.

«Սիրելի ժողովուրդ Աստուծո, դուք չեք կարող երևակայել, թե ինչ ապրումների ենթարկվեցին մեր հոգիները, երբ այսօր մենք այս դարավոր եկեղեցու կամարների ներքո վերստին վերակոչեցինք մեր մտքերում, մեր հոգիների մեջ վերապրեցրինք հիշատակը երկու սրբերի, որոնք ապրել են առաջին դարում, երբ տակավին ո՛չ Հաղպատի վանքը կար, ոչ Սանահինի վանքը: Մեր Հայաստան աշխարհը այն ատեն տակավին քրիստոնյա չէր: Հիսուս Քրիստոս, մեր Երկնավոր Վարդապետը, որ Պաղեստինում քրիստոնեությունը բերեց և ժողովրդին քարոզեց, մեր Երկնային Վարդապետը՝ Աստվածորդին, Նա ընտրեց տասներկու առաքյալներ, տասներկու մարդիկ, որոնց սովորեցրեց քրիստոնեության սկզբունքները, թե ինչպես պիտի ապրել կյանքը, որ մարդ երջանկություն ունենա:

Այդ տասներկու առաքյալներից մեկն էր Թադեոս անունով մի անձ, որ կոչվում էր Հուդա Հակոբյան: Նա Հիսուսի Հարությունից հետո եկավ մեր աշխարհը և քարոզեց: Մենք այդ ժամանակ ունեինք մի թագավոր, որի անունն էր Սանատրուկ: Դուք, աշակերտներդ, Հայոց պատմության դասերին սովորել կամ սովորելու եք այդ թագավորի անունը: Նա ուներ մի աղջիկ, որի անունն էր Սանդուխտ: Եվ երբ Թադեոս առաքյալը քարոզում էր, նրա քարոզը այնքան գրավիչ էր, այնքան դուր էր գալիս, որ հետևում էին ուշադիր: Այդ հետևողների մեջ էր և թագավորի աղջիկը՝ Սանդուխտը: Առաքյալի քարոզությամբ նա հեռացավ հեթանոսական կրոնքից: Կուռքերը պաշտելու, արևը պաշտելու, կրակը պաշտելու հեթանոսական սովորություններից հրաժարվեց և հետևեց Ավետարանի քարոզություններին, Ավետարանի ճշմարտություններին, որոնք Քրիստոս բերել էր աշխարհ, և Իր Առաքյալը՝ Թադեոս, բերել էր Հայաստան աշխարհ: Այս պատճառով էլ մեր Եկեղեցին կոչում ենք Առաքելական:

Այս առաքյալը շատերին քրիստոնեության դարձրեց, և նրանց մեջ Սանդուխտը շատ մոտից հետևեց նրան բայց հայրը՝ թագավորը, զայրացավ, թե ինչպես կլինի, որ իր աղջիկը թողնի իր հայրերի հեթանոսական կրոնքը և հետևի մի առաքյալի քարոզությանը: Կանչեց իր մոտ աղջկան և ասաց. թո՛ղ այս նոր վարդապետությունը, մի՛ հետևիր այդպիսի ուսումներին, դու քո հայրերի պաշտած կուռքերը պաշտի: Նա ասաց. «Ով հայր, քեզ շատ եմ սիրում, ես քեզնից չեմ ուզում հեռանալ, բայց ճշմարտությունն է սա, այս քարերը չեն աստվածները, Աստվածը ստեղծիչն է երկրի, Աստվածը ստեղծիչն է մարդկանց: Հետևաբար, ինչպես ճշմարտությունը թողնեմ՝ այս է ճշմարտությունը»: Եվ հետո քանի անգամ հայրը փորձեց համոզել նրան,

բայց նա չհամոզվեց, որովհետև ճշմարտությունը գտել էր: Լույսը տեսնողը չի կարող այլևս խավարի մասին մտածել, լույսը գեղեցիկ է, լույսը ճանապարհ ցույց կտա: Սանդուխտ կույսը լույսը գտավ՝ իմացական լույսը, հոգևոր լույսը, կյանքը ինչպես ապրելու գաղտնիքը գտավ: Թագավորի զինվորները նրան սրով սպանեցին և նաև սպանեցին Թադեոս առաքյալին:

Պարսկաստանի հյուսիսը մի վանք կա. ես շատ եմ եղել այդ վանքում, դա Թադեոս Առաքյալի վանքն է, որտեղ նահատակվել է: Պատմիչը ասում է, որ երբ Թադեոս Առաքյալի գլուխը կտրեցին, հանկարծ մի ժայռ բացվեց և նրա մարմինը ժայռի մեջ ամփոփվեց: Սանդուխտ կույսն էլ հանդիպակաց բլուրի վրա նահատակվեց. երկուսի գերեզմաններն էլ կան. տարին մեկ անգամ գնում են մարդիկ հուլիսին, Վարդավառին, գնում են այնտեղ ուխտի և հպվում են այն ժայռին, որի մեջ կա նրա մարմինը:

Սիրելի հավատացյալներ, ի՜նչ գեղեցիկ երևույթ, որ մենք այսօր, մենք բոլոր հոգևորականներս գտնվեցինք այս տաճարի մեջ և երկու հազար տարի վերապրեցինք այսօր շարականների միջից: «Քեզ պարծի այսօր սուրբ եկեղեցի», ասում է շարականագիր վարդապետը: Ո՜վ Սանդուխտ կույս, քեզնով մենք կհպարտանանք, որ դու ճշմարտության համար քո կյանքը տվեցիր. տեսեք մոտավորապես հազար ինը հարյուր տարի է անցել նրա նահատակությունից, բայց մենք ամեն տարի այս օրը երգում ենք այս շարականները և աշխարհի չորս ծագերում, որտեղ որ հայ լինի, այդ հավատքով է վերստին նորոգվում:

Այդպես դուք էլ եկեք եկեղեցի, ամփոփվեցեք ձեր մեջ և ասեք. «Ով Տեր, փառք Քեզ, որ մեզ կյանք տվեցիր, ողորմիր, և մեր երեխաներին Քո շնորհներով մեծացրու»: Եվ այսպես փառք տալուց հետո խնդրեք, որպեսզի Աստված նորոգի մեր կյանքը, երջանկացնի և հայրենիքը ամուր պահի, մեր ազգը ամուր պահի. ձեր եկեղեցի գալով է, որ եկեղեցին եկեղեցի կլինի: Հիսուս ասել է. եթե երեք հոգի իրար մոտ գան իմ անունով, ես նրանց մեջ կապրեմ: Դուք, ահավասիկ, երբ հավաքվեք Հիսուսի հավատքով, այդ հավատքը կվերանորոգվի ձեր մեջ և այս քարերը վերստին շունչ կառնեն: Երբ մենք այստեղ շարականները երգում էինք, ես մտածում էի. շուրջ հազար տարի այս վանքը մեզ նման հավատացյալներով է լցվել: Վարդապետներ, քահանաներ, եպիսկոպոսներ այստեղ երգել են այս շարականները:

Մենք, որ հիմա վերստին նոր կյանք ենք ապրում, եկեք շենացնենք մեր կյանքը՝ գալով եկեղեցի, օգնելով սրբազան առաջնորդին, օգնելով քահանային: Երեխանե՛ր, ինչ լավ բան կլինի, եթե դուք սովորեք եկեղեցու արարողությունները՝ «Առաւօտ լուսոյ, Արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա»: Ո՜վ դու լույսի առավոտ, արդար Արեգակն Հիսուս, իմ մեջս լույս իջեցրու, ես խավարի մեջ չմնամ: Այս աղոթքը «Սէր անուն Յիսուս, սիրով Քո ճմլեա սիրտ իմ քարեղէն»: Ո՜վ Հիսուս, Քո անունն է սեր, Քո սիրով ճմլի իմ սիրտը, քարեղեն սիրտս թող լցվի Աստուծո ապրումով: Ներսես Հայրապետ Շնորհալին սա գրել է ութ հարյուր տարիներ առաջ, և մենք այսօր երգում ենք: Իսկ եթե հանկարծ դադարեր մեր շրթերին հնչելուց, մենք ինչով հայ պիտի լինեինք, եթե Մեսրոպի լեզուն դադարի մեր շրթներին, մենք ինչով հայ պիտի լինենք, եթե եկեղեցու շարականները դադարեն, ինչով մենք հայ կմնանք:

Թող այս աղցելությունը լինի բոլորիս համար վերանորոգման, մի նոր կյանքի առիթ, որպեսզի դուք հաճախակի գաք, մաքրեք եկեղեցին, սրբեք

եկեղեցին, աղոթք եկեղեցում, Աստուծո փայլը ձեր մեջ կա, ձեր աղոթքի ձայնը պիտի առ Աստված բարձրանա: Տեսե՛ք, այստեղ ինչ լավ գրել են Մայր Աթոռի միաբանները. «Ամեն մի ճշմարիտ քրիստոնյայի պարտքն է հաճախել եկեղեցի, մանավանդ կիրակի և տոն օրերին մասնակցելու սուրբ պատարագին»: Այս բոլորը գրվել են, և դուք պետք է կարդաք: Ի՞նչ արժեք ունի աղբյուրը, եթե ջուրը չեմ խմում: Ճշմարտությունն այս է: Եթե մենք չենք ընդառաջում, ի՞նչ կլինի, ճշմարտությունը ոչինչ կկորցնի. մենք կկորցնենք:

Մեր Եկեղեցին հոգևոր ջրի աղբյուր է, հոգևոր սննդի աղբյուր է, բայց պետք է մոտենանք, գանք, որ առնենք, ինչպես և պատարագին ասվում է. «Մատիք առ Տէր և առէք զլոյս»: Եթե չմոտենաք, չեք կարող առնել. «Ճաշակեցեք և տեսեք, զի քաղցր է»: Որտեղից կարող եք իմանալ, թե քրիստոնեությունը քաղցր կրոն է, եթե չճաշակեք, չսովորեք: Հետևաբար օրհնում եմ ձեզ այս առավոտ և իմ կյանքումս այս առավոտը երբեք չպիտի մոռանամ, որ ես այս տարի, հուլիսի 29-ին, գտնվեցի Հաղպատի վանքում, մեր սիրելի ժողովրդի այս ընտիր զավակների հետ: Աստված ձեզ օրհնի, Աստված ձեզ զորացնի, դուք էլ եկեղեցիով հպարտանաք և ճոխանաք, ամեն»:

Այնուհետև Վեհափառը մեկնեց Օձուն՝ հանդիսապետելու Սուրբ Աստվածածին եկեղեցու օծման արարողությանը, որով Աստծո ևս մեկ տան դռներ բացվեցին հավատացյալ ժողովրդին իր մեջ առնելու, միաձուլելու և տարրացնելու համար, որպեսզի հայ հավատացյալը այս թանձրացած հոգետան միջից կարողանա իր ձայնը հասցնել Աստծուն՝ զորավիգ ունենալով տաճարիս արթուն վերադիտող Սուրբ Հովհան Օձնեցի Հայրապետի բարեխոսությունն ու աղոթքները: Օծման սրբազան արարողությունից հետո ս. պատարագ մատուցեց Տ. Միքայել ծ. վրդ. Աջապահյանը, իսկ «Հայր մեր»-ից առաջ, եկեղեցու օծման կապակցությամբ, շնորհավորանքի խոսք ասաց Տ. Վաչե արքեպ. Հովսեփյանը՝ քաջալերելով օձնեցիներին Է՛լ ավելի ամուր կառչելու իրենց աստվածատուր եկեղեցուն և հայրենի սրբություններին: Սուրբ պատարագից անմիջապես հետո Վեհափառ Հայրապետը ծաղիկներ զետեղեց Սուրբ Հովհան Օձնեցի Կաթողիկոսի դամբարանին:

Վերադառնալով Հաղպատավանք, Վեհափառը մասնակցեց երեկոյան ժամերգությանը:

Այցելության երրորդ օրը Հաղպատավանքում ս. պատարագ մատուցեց Տ. Վաչե արքեպս. Հովսեփյանը՝ ներկայությամբ Վեհափառ Հայրապետի: «Հայր մեր»-ից առաջ պատարագիչ Սրբազան Հայրը մկրտության խորհուրդը պարզ քարոզով՝ ներկայացրեց ժողովրդին, որին հաջորդեց Վեհափառ Հայրապետի օրհնության խոսքը:

«Սիրելի հոգևոր եղբայրներ և թանկագին հավատավոր զավակներ Հայոց ազգի, որ այս շրջանի աշխարհագրական գեղեցկատեսիլ վայրի մեջ եք ապրում,

Այսօր ես բացառիկ հոգեկան վայելք ունեցա՝ այս տաճարի մեջ մատուցված պատարագով: Եկեղեցին ինքը պատարագ է: Պատարագ բառը կնշանակե ընծա, նվեր: Քրիստոս ինքը պատարագվեց խաչի վրա, ինքն իրեն ընծայեց մեր փրկության համար. մեր հայրերը իրենց հավատքի արդյունքը եղող, իրենց ճաշակին, արվեստին հանդեսը եղող այս տաճարը կառուցեցին և ընծայեցին մեր ժողովրդին ու մեր ժողովրդի միջից՝ Աստծուն:

Այսօր, երբ այս բարեղեն պատարագի մեջ հոգեղեն պատարագը կմատուցվի, ես ծնկի կգամ Աստուծո առջև, կասեմ. «Փառք Քեզ Տեր, որ վերջապես լեզու տվեցիր այս բարերին, վերատին մեր ժողովրդի հոգու մեջ ապրեցրիր անմահության, մահվան վրա հաղթանակ տանելու հավատքի գիտակցությունը»:

Քրիստոնեությունը այն հավատքն է, որ մարդուն կտա ուժ՝ չվախենալու բոլոր տեսակի փորձանքներից, որովհետև քրիստոնյա ազգը այն է, որ կհավատա մահից հետո շարունակվող երկնային, երանական, հավիտենական կյանքին: Մեր հայրերը ի՞նչ ասեցին. մեկ անգամ ևս լսեցե՛ք. «Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է»: Եղիշե պատմիչն է գրել այս բառերը: Այն մահը, որի իմաստը մենք չենք իմանում, դա մահ է, բայց այն մահը, որի իմաստը հասկանում ենք, դա անմահություն է: Օրինակ. մի վանական այս վանքում, Հաղպատում կամ Սանահինում կամ Օձունում կամ Գոշավանքում կամ Հաղարծինում, երբ գրել է մի մագաղաթի վրա, Հայոց լեզուն է դրոշմել, երբ այդ լեզվի միջից ճշմարտությունն է փոխանցել մեզ, այդ մարդու մահը մահ չէ, որովհետև այդ մարդը իր գործի միջից կանմահանա: Մահացել են նաև այս վանքի շինարարները, իրենց հավատքի վկաները այս քարերն են, բայց եթե մարդ անմահության գաղափարը կորցնի, կյանքի մեջ իսկ մեռած կլինի: Ճիշտ է, կապրի, կուտի, կընթանի, բայց կենդանիներն էլ կուտեն-կխմեն. մարդը մարդ է, երբ անմահության կհավատա, և այդ անմահությունը մագնիսի պես իր կյանքը կքաշի իրեն: Եթե մարդը այս ըմբռնումը չունենա, Աստուծո հոգին իր մեջ չունենա, Աստուծո հոգին իր մեջ չծաղկեցնի, այդ մարդը կդադարի կյանքից, այն կյանքից, որ անմահության ճանապարհն է մեզ համար:

Ուրիշ մեկ խոսք ևս հիշեցնեմ ձեզ, որ չմոռանաք, եղբայրներ, քույրեր. երբ հինգերորդ դարում մեր Հայաստանն աշխարհի վտանգի մեջ էր, երբ պարսից թագավորը՝ արքայից արքա Հազկերտը, հայերին ուրանալ էր ստիպում, որ թողնեն, հրաժարվեն քրիստոնեական կրոնից և դառնան կրակապաշտ, կանչեց իր մոտ Հայաստանի նախարարներին, իշխաններին, որոնց հետ էր նաև Վարդան Մամիկոնյանը, Վահան Ամատունին, Գնունին, Խորխոռունին, Սրվանձտյանց իշխանը, և ասաց. «Դուք քաջ զինվորականներ եք, դուք Հայոց Այրուձիի ղեկավարներն եք, դուք իմ բանակի մարտիկներն եք»: Պատվական զորավարներ, նախարարներ Հայոց ազգի, ես կարդացել եմ ձեր Ս. Գիրքը, զարմանում եմ. դուք հավաքվել էք շուրջը մի Հիսուսի, որն Իր կյանքն անգամ չկարողացավ փրկել մի քանի հրեաների ձեռքից և խաչվեց: Նա Ինքն Իրեն չկարողացավ պաշտպանել. ինչու ենք հետևում այդ Մարդուն՝ Քրիստոսին»:

Այն ժամանակ Սրվանձտյանց իշխանը մոտեցավ արքային և ասաց. «Արքա՛, դու ինչո՞ւ քո ընթերցումը մինչև վերջ չես հասցրել, դու կազնել ես այն կետի վրա, որտեղ Հիսուս խաչվեց, շարունակեիր և պիտի տեսնեիր, որ Հարություն առավ, հաղթեց մահվան, գերեզմանից դուրս եկավ, և այս է այն ուժը, որ մեր հայրերին լցրեց հավատքով»: Այս Հարության հավատքը Քրիստոս մեզ տվեց, մենք այդ հավատքով ապրեցինք դարեր շարունակ: Եղան պահեր, երբ մենք տկարացանք, եղան պահեր, երբ մենք զորացանք: Հիմա եկել է այն պահը, որ մենք մի նոր գիտակցությամբ, մի նոր արթնացումով, հոգեկան անդրադարձումով գիտակցելու ենք, որ մտնում ենք մի նոր շրջան Հայոց պատմության: Ես չգիտեմ, պատմիչները ինչ պիտի ասեն ապագայում, բայց վստահ եմ, որ պիտի ասեն արդի ժամանակների պատմու-

Փոքրիկները ծաղիկներ են մատուցում Վեհափառին

Վեհափառը օրհնում է մանուկներին

թյան համար. բայց անպայման պիտի գրվի. նախադարաբաղյան շրջան, հետդարաբաղյան շրջան և նոր անկախության շրջան:

1988-ին բռնություն էր մեր երկրի վրա, մենք մեր կյանքով չէինք ապրում: 1988-ից հետո հայերը եղան առաջիններից մեկը, որ Երևանի հրապարակի վրա մեկ միլիոն ժողովուրդ հավաքվեց և «Ղարաբա՜ղ, Ղարաբա՜ղ» կանչեց: Ահա եկավ ազատությունը, և մենք մեր հավատքը պիտի վերակենդանացնենք, առանց այդ հավատքի՝ խեղճ կմնանք:

Զենքը տուր մի մարդի ձեռքը, որ խիղճ չունի, հոգի չունի, կարող է ոճրագործ լինել, բայց նույն զենքը տուր մի ուրիշ մարդի, որ հավատք ունի, հայրենիքի գաղափար ունի, ազատության գիտակցություն ունի, նա հերոս կլինի, նա ուրիշի չի սպանի, նա հայրենիք կպաշտպանի: Մարդն է կարևորը, ինչպիսի մարդ պիտի լինենք, հավատքով մարդ պիտի լինենք, գաղափարով մարդ պիտի լինենք և պարկեշտությամբ, հայրենանվիրությամբ մարդ պիտի լինենք:

Աստծու գաղափարը, անմահության գաղափարը կենդանի պիտի պահենք մեր մեջ: Ասենք՝ ապրեցինք հիսուն տարի, ապրեցինք ութսուն տարի, ապրենք շատ-շատ տարիներ, բայց եթե մեր կյանքը արժեցուցած չլինենք, տարիները ի՞նչ արժեք ունեն: Տարիների գումարը չէ որ կարժե: Մի մարդ իր կյանքում անմահության մի հրաշք գործ է անում և հավերժանում է. այդ մեծ գործը միայն տաճար կառուցել չի, այս երեխաներին առողջ դաստիարակություն տալ, քրիստոնեական, հայկական մաքուր զգացումներ փոխանցել, կնշանակի անմահության ճամփով քայլել:

Եկեք կյանքը արժևորել գիտենանք: Աստված մեզ տվել է կյանքը, մենք չենք ստեղծել աշխարհը, Աստվածն է տիեզերքի արարիչը և մարդկանց կյանքի տվիչը: Երևակայեցեք, ինչ կարող է պատահել. մի փոքրիկ երակ մեր սրտի մեջ եթե գոցվի, մենք չկանք, մի փոքրիկ երակ եթե մեր ուղեղի մեջ փակվի, մենք կկորցնենք մեր գիտակցությունը: Հրաշք է կյանքը, հրաշք: Գիտնականներին հարցրեք, բժիշկներին հարցրեք, ի՞նչ կազմվածք է մարդու կազմվածքը, ի՞նչ կազմվածք է տիեզերքի կազմվածքը, աստղե՞ր, հյուղենե՞ր: Այս բոլորի հետև Աստված կա, Աստծո ուժը կա: Մարդիկ մոռացան և տեսաք, թե ինչ վիճակի հասան: Աստծուն մոռացողը՝ ինքն իրեն կմոռանա, և դրա համար եմ ասում, որ մի նոր շրջան է եկել:

Ես Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից այս անմահության շունչն եմ բերում ձեզ իմ տկար շրթներովս: Հարյուր երեսուն հայրապետներ այդ գահի վրա նստել են: Ես կկարծեմ, բոլորի համար անխտիր այդ գահը փշոտ գահ է, դժվար գործ է եղել. դա խաչ է, մենք խաչն ենք շալակել, զոհողության գաղափարովն ենք շարժվել և ուզում ենք բոլորն էլ այդ գաղափարով առաջ գնան:

Ավարտելով իմ այսօրվա խոսքը, հրավիրում եմ ձեզ բոլորիդ, ո՞վ հաղպատցիներ և շրջապատի բնակիչներ, այնպես արեք, որ ձեր հոգեկան կյանքը ձեր բնության գեղեցկության նման լինի: Սքանչելի բնություն ունեք, ձեր հոնանապարհները, ձեր գետը, մեկ խոսքով այդ բնությունը կանաչավետ, հոգիով թող լցվի, դուք էլ կանաչ մնաք հոգիով, զվարթ մնաք, հավատավոր՝ հոդեպի ապագան: Ես այստեղ կրկնում եմ բանաստեղծի խոսքը, որ այս հողի զավակ Հովհաննես Թումանյանն է.

Ով անմեղ է, լիքը սիրով
Ու հավատով անսասան,

Ով նայում է վառ հույսերով
Դեպի Հայոց ապագան,
Նա կտեսնի էն մշտավառ
Ջահը կախված երկնքից,
Ասես Աստուծո աչքը պայծառ
Հսկում է ցած երկնքից:

Ապրե՛ք, այդ հավատքով ապրե՛ք, այդ «ղայիմությամբ» ապրեք, տոկունությամբ, զորությամբ, հավատքով: Մի վախենաք, Աստված ձեզ հետ է, Քրիստոս ձեզ հետ է, մեր հայրերը գերեզմաններից դուրս են եկել, ձեր մեջ են վերածնվել, քայլեցե՛ք նրանց ճանապարհով, ամեն»:

Հավարտ ս. պատարագի կատարվեց հոգեհանգստյան պաշտոն Հովհաննես Սարկավագ վարդապետի, Հովհաննես Երզնկացի վարդապետի և մյուս միաբանների շիրիմների առաջ, որոնց գործերը, ինչպես Վեհափառն ասաց. «աղբյուր են մշտահոս, աղբյուր իմաստության մեզ բոլորիս համար»:

ՆՈՅԵՄԲԵՐՅԱՆԻ ՄԵՋ

Այցելության վերջին օրը, հուլիսի 31-ին, Վեհափառը հրաժեշտ տալով Հաղպատավանքին, մեկնեց Նոյեմբերյանի շրջան, որտեղ Սուրբ Սարգիս եկեղեցում հանդիպում ունեցավ և իր օրհնությունը բաշխեց տեղի հավատացյալ բնակչությանը:

«Փառք Քեզ Տէր, յաղագս ամենայնի փառք Քեզ Տէր»:

Այս բառերով եմ բացում իմ շրթներն այս առավոտ երբ կաթողիկոսական պարտավորության կատարման ընթացքում առաջին անգամ լինելով, ձեր աչքերին եմ նայում, ձեր դեմքերին եմ նայում և հայ ժողովրդի կյանքը ներկայումս և ապագայի համար ձեր բոլորի առաջահայաց և վերապահաց, նպատակասլաց նայվածքների միջից եմ դիտում:

Ինչու ընտրեցի այս բառերը Աստվածաշնչից քաղված և մեր Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու ժամագրքից մեջ բերված. Փառք Քեզ, Աստված, Փառք Քեզ, ամեն բանի համար փառք Քեզ, որովհետև, սիրեցյալ եղբայրներ, քույրեր, զավակներ Հայաստանյայց Եկեղեցու, մենք ինչ որ ենք, Աստծուն ենք պարտական, այն Գերագույն ուժին, որի ծնունդն է տիեզերքը, որի ծնունդն ենք մենք, Նրա շնորհքին, Նրա զորության: Նա է աղբյուրը կյանքի: Դիտեցեք տիեզերքը, դիտեցեք այս լեռները, դիտեցեք դաշտերը, դիտեցեք ծովերը, դիտեցեք աստղերը, ի՜նչ հրաշալի ներդաշնակություն ու գեղեցկություն: Մի հունդ ենք ցանում հողի՛ մեջ, այդ հունդից ծառ է դուրս գալիս և պտուղ է առատորեն տալիս: Մի երեխա է ծնվում, տակավին քայլել չգիտի, և տեսնում եք, թե այդ երեխան մի մարդ է դառնում, մի արվեստագետ է լինում, մի գրագետ է ծնվում, մի մտավորական, մի ժողովրդի սպասավոր է առաջ գալիս:

Ով կդիտի տիեզերքը, ով կդիտի ինքն իրեն, չի կարող չընդունել, որ Աստված կա, որ Աստված է մեր ստեղծիչը, և նա, ով կհեռանա Աստծուց, հեռացած կլինի ինքն իրենից, ինքն իր հարազատությունից, ինքը կոտարանա իր բնությանը, Աստվածաստեղծ բնությանը:

Մեր հայրերը այդպես ապրեցին. Փառք Քեզ, Աստված, որ կյանք տըվիր մեզ, ասացին: Ես այսօր, ահավասիկ վաթսուն և ավելի տարիներ օտար աշխարհների մեջ ապրելուց հետո, եկել եմ իմ հայրենիք, այն հողը, այն ժողովուրդը, որի զավակն են եղել իմ հայրերը, բայց ես առիթ չեմ ունեցել, բախտ չեմ ունեցել այս հողի մեջ ծնվելու:

Սիրելիներ, դուք աստիճանաբար պիտի հասկանաք, թե ինչ կընշանակի լինել անկախ պետություն. ուրիշից, ուրիշի կամքից, ուրիշի շահից կախում չունենալ: Որոշել, անել այն, ինչ որ ձեր և մեր հայրենիքի և մեր պետության և մեր Եկեղեցու գերագույն շահն է: Դուք գիտեք, թե ինչ է նշանակում գերի լինել: Գերի լինել, նշանակում է քո սեփական կամքը ուրիշին հանձնել, և գերին մարդ լինելուց կդադարի: Մարդուն Աստված ստեղծել է ազատ, իսկ մենք յոթանասուն տարի ապրեցինք մի այնպիսի շրջան, որ մեր սեփական յուրահատուկ կամքը ճնշվեց ուրիշ իշխանության կողմից: Այժմ, ահավասիկ Աստված մեր երեսին նայեց և տվեց մի նոր շրջան ազատ, անկախ Հայաստանի Հանրապետության նոր շրջան: Ես այսօր գալիս եմ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից՝ ասելու համար ձեզ բոլորիդ. ժամանակ կար, և դժբախտաբար երկար տևեց այդ ժամանակը, որ մեր հավատը մեր սրտերի մեջ կողպել ուզեցին, խեղդել ուզեցին, փչացնել ուզեցին, երբ մեր եկեղեցիները փակեցին, երբ մեր եկեղեցիները շտեմարանների վերածեցին, թատրոնի սրահների վերածեցին, երբ մեր հոգևորականներին աքսորեցին: Բայց այսօր ահավասիկ մի նոր շունչ է փչում: Ինչպես Վահան Թեքեյանն է ասում. «Հարության շունչն է ահա հորիզոնից ծայր տված, որ կփչե մարմնույդ վրա»:

Նոր կյանք, վերհարություն, վերստին մեր հավատքի, դարավոր հավատքի արտահայտությունը եղող մեր Եկեղեցու շուրջ բոլորվելու, Եկեղեցիով հարստանալու, հավատք ըմպելու, հավատքով ապրելու, Ավետարանով ապրելու, Քրիստոսի ճշմարտություններով ապրելու: Այդ ճշմարտություններից ամենից մեծը ի՞նչն է, գիտե՞ք, ամենից մեծը. «Ինչ որ չես ուզում, որ մարդիկ անեն քեզ համար, դու մի արա ուրիշի համար»: Սրա մեջ է ամբողջ քրիստոնեության էությունը: Ուզո՞ւմ եք, որ ուրիշը գողանա ձեր սեփական ձեռքերով շահվածը, չեք ուզում, մի արեք: Ուզո՞ւմ եք ուրիշը ձեր մասին չար խոսի, չեք ուզում, մի անեք ուրիշին: Կյանքի երջանկության գաղտնիքը Ավետարանի մեջն է, այդպես ապրեցին մեր հայրերը դարեր շարունակ:

Այս առավոտ, երկրորդ անգամը լինելով, ես իմ աչքերը բաց արեցի արևի լույսին Հաղպատավանքում: Հինգ կարևորագույն վանքեր տեսա անցնող երեք օրերին. տեսա Գոշավանքը, Սանահինը, Հաղպատը, տեսա Հաղարծինը, Օձունը և այս առավոտ ճանապարհիս վրա դեպի Նոյեմբերյան, տեսա նաև Ախթալան:

Քարը դադարել է քար լինելուց՝ դառնալով հավատքի աղբյուր: Ով կընայի այդ քարերին, խաչքարերին, այդ բոլոր նվիրական արքություններին, գերեզմաններին, նրանցից կյանք կառնի և ոչ թե մահ: Նրանք ապրում են. տեսեք, ես երբեք հայրենիքում չէի եղել ժամանակին: Այս ամենի մասին կարդացել էի, ներշնչվել էի Հովհաննես Սարկավագ-Իմաստասերի կյանքից: Նա մահացել էր տասնմեկերորդ դարին, բայց ինը հարյուր տարի է, որ մենք նրանից կյանք ենք ըմպում:

Ինչ որ քարերի մեջ ապրում է՝ դա հավատքն է, ոգին, գաղափարը: Եթե մի ժողովուրդ պակասի հավատքից, հավատացեք, այդ ժողովուրդը տկար կլինի անպայման: Չի կարող տոկալ և ստեղծագործել:

Նյութականը, դրամը այդ մարդին, ազգին չի մեծացնի, կփչացնի, երբեմն, եթե մարդը չգիտենա, ինչպես դրամը պիտի գործածի: Մեր Եկեղեցին, սիրելիներ, մի նոր շրջան է ապրում, և մի մոռանաք, որ Եկեղեցին դուք եք, հավատացյալները դուք: Եկեղեցի բառը հունարեն բառ է և կնշանակի հավատացյալների ամբողջությունը, միությունը ի Քրիստոս, հավատքով: Նույնիսկ այն ժամանակներին, երբ մեր եկեղեցիները քանդել էին և մենք եկեղեցի չունեինք, դաշտի մեջ էլ կարող էինք հավաքվել, աղոթք անել և եկեղեցի դառնալ: Կարևորը հոգին է, հոգին, հավատքն է, պատկանելիության զգացումն է Հայաստանյայց Սուրբ Եկեղեցուն և նրա միջից՝ Հիսուսի Քրիստոսի, Աստվածորդվույն, որի պաշտամունքը մեր հայրերը հռչակել են պետական կրոն 1700 տարիներ առաջ, և մեր ազգը եղել է առաջին ազգը աշխարհում, որ պետականորեն ընդունել է Քրիստոնեությունը:

Չգիտեմ, թերևս այստեղ էլ գալիս են աղանդավորներ, քարոզում են, իրենց ուզածն են ասում, բայց ոչ ոք ճիշտը չի ասում: Բոլորն էլ Սուրբ Գիրք են գործածում, բայց ամեն մեկը իր ուզածն է ասում, խաբում են մեր ժողովրդին: Այդպիսի մարդկանց առաջ ձեր մտքերը, ձեր սրտերը կփակեք ու կասեք. մենք ձեր հետ կապ չունենք, մենք քրիստոնյա ենք: Ուզո՞ւմ եք քրիստոնեություն քարոզել, գնացեք այն ազգերին, որոնք Քրիստոսը չեն ճանաչում: Բուն քրիստոնյա քարոզիչները այդպես են արել ժամանակին: Թող չգան Հայաստան, թող չգան հայ ժողովրդի զավակներին, որոնք իրենց արյունն են տվել քրիստոնեության համար, հավատքի համար: Այս ամբողջ վանքերն են չինել, ապրել են, իրենց գրքերն են Քրիստոսով դրոշմել: Դա՛ մեզ համար անարգանք է, կնշանակի, չեն ճանաչում մեզ: Հետևաբար, «ղայիմ» մնացեք այս Եկեղեցուն, ամուր կապվեցեք դուք, երեխաներ, եկե՛ք եկեղեցի, սովորեցեք քահանա հոր կողմից, ինչպես խաչ հանել, ինչպես «Հայր մեր»-ը ասել, ինչպես «Առավոտ լուսո»-ն երգել, թող լեցվի ձեր կյանքը Աստուծմով, եկեղեցիով, որպեսզի պարապ չմնա ձեր կյանքը, և ուրիշները չգան, այդ պարապությունը չօգտագործեն, չշահագործեն:

Ահա այս մտածումներով ես ողջունում եմ ձեզ այս առավոտ: Աստված ձեզ բոլորդ օրհնի, և ես խնդրում եմ միասին երգենք «Հայր մեր»-ը, ամեն»:

Նոյեմբերյանով ավարտվեց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Առաջինի հովվապետական հինգերորդ այցելությունը՝ տրված Գուգարաց աշխարհին, և նույն օրը Վեհափառ Հայրապետը վերադարձավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

ՍԱՐԳԻՍ ՍՐԿ. ԲՈՅԱՋՅԱՆ